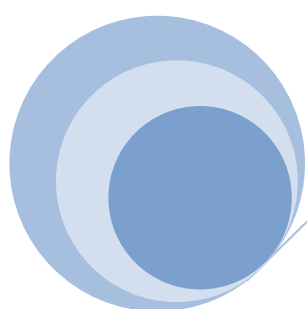
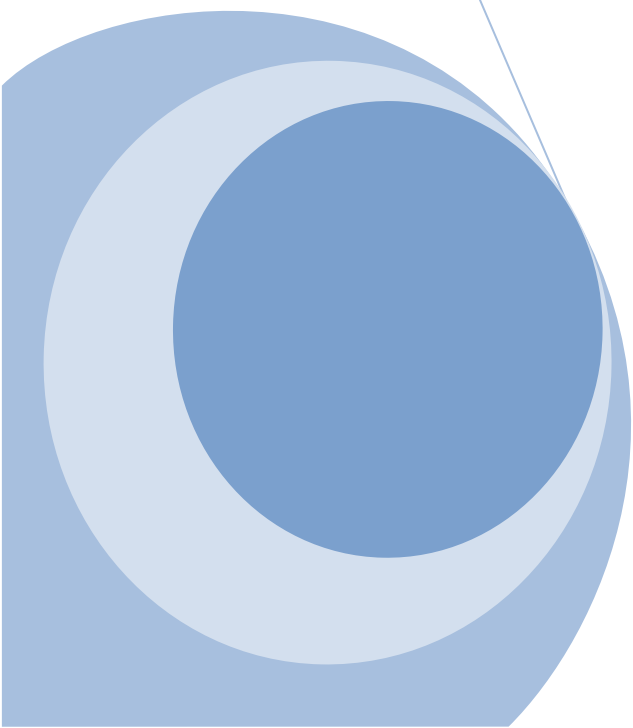

מסמך נלווה ליחידה החמישית במדעי החברה דידקטיקה

תוכן עניינים:

רציונל	עמוד 3
הצעת חקר	עמודים 4-13
• בחירת נושא ותיחומו	עמודים 4-8
• שאלת החקר והשערת החקר	עמודים 9-11
• המשתנים והגדרותיהם	עמוד 12
• אוכלוסיית החקר	עמוד 13
הרקע התיאורטי	עמודים 14-25
• חיפוש מקורות מידע	עמוד 14
• קריטריונים להערכת מידע	עמוד 15
• חומרי עזר – מקורות מקוונים	עמודים 17-18
• כללי אזכור בגוף העבודה	עמוד 19
• כתיבת החלק התיאורטי	עמודים 20-23
• מיזוג טקסטים	עמוד 24
חקר שדה	עמוד 25-47
• מבוא לחקר שדה	עמוד 26
• הגדרת משתנים	עמוד 27
• בניית כלי המחקר	עמודים 27-34
• אופן עיבוד הנתונים	עמודים 36-47
דיון סיכום ומסקנות	עמודים 48-49
רפלקציה	עמודים 51-52
מקורות	עמודים 53-55

רציונאל

מסמך זה מכיל בתוכו הסברים דידקטיים נלווים ליחידה החמישית ומשלב בתוכו הצעות לתרגילים בכיתה. בחוברת ישנן הצעות רבות לתרגול השלבים השונים בתהליך החקר. מומלץ לשלב חלק מהתרגילים בתהליך ההנחיה. על מנת להקל על ההתמצאות במסמך זה, התרגילים מופיעים בתיבת טקסט שונה. יישומים אפשריים של התכנים בעת הוראת תכנים מתוך תוכניות הלימודים במדעי החברה מופיעים בתיבת טקסט אחרת.

הצעת חקר

בחירת נושא ותיחומו

• אוטוביוגרפיה כתיבת עבודת החקר

בטרם יבחר התלמיד נושא לעבודת החקר, יש מקום לבצע בירור לגבי המוטיבציות המניעות אותו בכתיבת העבודה, מעבר להיותה משימת חובה. כך יש לברר עם התלמיד עד כמה הוא מעוניין להשקיע בעבודה ומה מידת פניותו הרגשית והמעשית לכך. שיקולים אפשריים: זמן פנוי, פעילות בתנועות נוער או עבודה, סקרנות, יצירתיות וחדשנות, התמודדות עם נושא "פשוט" או מורכב וכו'. להלן דוגמא:

תרגיל: ליהוי אוטוביוגרפיה עבודת החקר

- לפניך מספר שיקולים שיעזרו לך לגבש מושג ראשוני לגבי מידת ההנעה שלך לכתיבת העבודה. דרג את הנקודות הבאות מהחשוב לך ביותר לפחות (1= החשוב ביותר, 3 = לא חשוב). ניתן לדרג שתי נקודות בצורה דומה.

❑ עניין

❑ זמן פנוי

❑ חדשנות ומקוריות

❑ נושא קל/ מורכב

❑ אחר – פרט: _____

• **כיצד נאטר נאטר נאטר?**

תהליך כתיבת עבודה החקר מתחיל בהגדרת התחום ונושא החקר. בשיעור זה יתמקד המורה בהצגת דרכים שונות לבחירת נושא ותיחומו. להלן נציג שתי אפשרויות להנחיית תלמידים לבחירת נושא:

א. אסטרטגית שאילת השאלות

ב. שאלות מנחות.

א. **אסטרטגית שאילת שאלות** העיסוק בבחירת נושא ותיחומו מזמן עבורנו שימוש באסטרטגית שאילת השאלות.

ניתן להתחיל מתהליך שבו נותנים לתלמידים לנסח שאלות על פי מילות שאלה שונות כגון: מה, מתי, למה, כיצד, היכן, איפה, איך, כמה, מתי, מי, איזה, ואילו, ולהתייחס לשאלות דרך ההיבט של שאלה פורייה.

בהמשך יתייחס המורה לסוגי שאלות פוריות ומאפיניהן (שאלה פתוחה, מערערת, עשירה, מחוברת, מעשית). הרחבה בנושא זה ראה בעמוד 9.

ב. **שאלות מנחות:**

המורה ישאל את התלמידים איזה תחומים מעניינים אותם.

המורה יעזור בשאלות מנחות כגון:

כש"מזפזפים" בטלוויזיה, אילו נושאים גורמים לכם להמשיך לצפות בתוכנית מסוימת/ ערוץ מסוים?

אילו נושאים אתם מחפשים כשאתם גולשים באינטרנט?

אילו נושאי שיחה מעסיקים אתכם בשיחות עם חברים (בתקשורת אישית או מקוונת)?

מה אתם נוהגים לעשות אחר הצהריים בשעות הפנאי?

אילו נושאים בעיתון מעניינים אתכם?

איזה נושא מתוך חומר הלימוד עניין אתכם במיוחד?

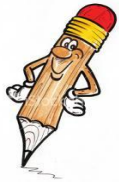
תרגיל: כיצד נאטר נאטר נאטר?

המורה יבקש מכל תלמיד לבחור נושא - תחום כללי - ולאחר מכן המורה יבקש מכל אחד מהתלמידים, להציע 5 שאלות בתחום שבחר.

למשל: הנושא: שיקולים בבחירת בן/בת זוג בגיל ההתבגרות

שאלות אפשריות לדוגמה: איך בוחרים בן/בת זוג? / האם יש הבדל בין בנים ובנות בבחירת בן זוג?

מה השיקולים החשובים בבחירת בן זוג?

**תרגיל: מה קורה כאשר אין לי נושא / כאשר קשה לי לכתוב על נושא
לא רצויה?**

המורה יפנה את התלמידים אל הספרייה כדי שישוטטו בין הספרים וכתבי העת, יחפשו בעיתונות כתבות המעניינות אותם, יחפשו באינטרנט נושאים מעניינים או יפנו אל חברים הורים ומבוגרים אחרים שיכולים לסייע להם לחשוב על נושא לעבודה

דיקטיקה- בחירת נושא ותיחומי- שיקולים בבחירת הנושא

תלמידים, לא תמיד מבינים את המשמעות של השיקולים בבחירת נושא ולכן כדאי לתת להם לנסות ולהסביר בעצמם למה הכוונה. כתרגיל, המורה יכול להציג בכיתה את הכללים והשיקולים המרכזיים המנחים באישור נושא. ניתן לבקש מהתלמידים להציג את הרציונאל - מדוע קיים הכלל ומה ההיגיון שבו. הרציונאל: בעזרת התרגיל יכול המורה לפתח דיאלוג עם התלמיד, סביב בחירת הנושא.

תרגיל: שיקולים בבחירת נושא

ניתן לבקש מהתלמידים להסביר את הנחיצות של כל אחד מהקריטריונים הבאים המנחים בבחירת נושא:

1. תכנים אשר עלולים להקשות על התמודדות הרגשית שלי או של הנחקר או בעיות אתיות אחרות:
2. נושאים שיש בהם חדירה לצנעת הפרט ופגיעה בכבודם של הנחקרים:
3. נושאים הדורשים מיומנות מקצועית.
4. מקורות
5. נגישות לאוכלוסיית החקר.
6. דרישות הנושא

תרגיל: שיקולים בבחירת נושא

ניתן להכין דף עבודה מסודר לתלמיד ובו יש קריטריונים לבחירת נושא כגון זמן, מקורות, זמינות מקורות, סקרנות, אחר(ניתן לתת לתלמידים להוסיף קריטריונים הנראים להם חשובים).

ניתן לבקש מהתלמידים למלא את הטבלה המוצעת, ביחס לנושא העבודה שהתלמיד מעוניין לעסוק בו ולוודא שאכן הם עונים על השיקולים הנדרשים.

<u>שיקולים</u>	<u>האם העבודה שלי עונה בקריטריון?</u>
מוטיבציות של התלמיד	
התמודדות רגשית	
שמירה על צנעת הפרט	
עניין	
מיומנות מקצועית	
מקורות	
דרישות הנושא	
נגישות לאוכלוסיית החקר	
בעיות אתיות	

כיצד נצבור מנואל חקר רחב לניסוח שאלת חקר מאוקדת

לעתים קרובות הנושא שבוחר התלמיד הוא רחב ולא ממוקד. קודם לניסוח שאלת החקר עלינו לדאוג למיקוד נושא החקר ותיחומו.

קיימות דרכים שונות לתיחום נושא.

אחת הדרכים להדגמת המעבר מנושא רחב לשאלת חקר היא שימוש בטכניקה של שמש אסוציאציות- בחירת נושא מרכזי ומתוכו יצירת קווים המיצגים נושאים מעניינים או פרח וכדומה) ואז לרשום אילו רעיונות או נושאים עולים בראשם ומה עוד קשור לנושא.

תרגיל: כיצד נצבור מנואל חקר רחב לניסוח מתוחם

ניתן לתת לתלמידים דף עבודה הכולל בתוכו ניסוחים שונים של נושאים ולבקש מהם להבחין בין נושא שאפשר לחקור/ מנוסח טוב וכו' ולתקן את הנושאים שאינם טובים.

שאלת החקר והשערת החקר

שאלת החקר:

בכתיבת עבודת חקר אמפירית, מקובל לנסח שאלת חקר המכוונת את החוקר להתרכז בסוגיה מוגדרת. שאלת החקר נגזרת מהידע התיאורטי הכללי שקיים לחוקר וממנה נגזרת השערת החקר. תפקידה של שאלת החקר הוא לתחום את נושא החקר ולכוון להבהרה יותר ממוקדת של משתני החקר. שאלת החקר, תנוסח כמשפט שאלה. היא תפתח במילת שאלה ותסתיים בסימן שאלה. לדוגמא: **מה הקשר בין מין לבין עמדות כלפי זוגיות?**

שאלת החקר חייבת לעמוד קריטריונים הבאים:

1. **לבטא קשר בין שני משתנים.**
לדוגמא: האם קיים קשר בין מין לבין עמדות כלפי זוגיות?
2. **שאלת החקר חייבת להיות מנוסחת באופן ברור ולא מעורפל.**
דוגמא לניסוח מעורפל: מהי הסיבה האמיתית והלא סובייקטיבית לבחירת בין זוג? נוכל לנסח שאלה זו באופן ברור כאשר נשאל למשל: האם דמיון בתכונות הוא קריטריון לבחירת בן זוג?
3. **שאלת החקר חייבת לעמוד בקריטריון של אמפיריות** (טענה הניתנת לאישוש או להפרכה). ישנן שאלות פילוסופיות, מעניינות, אלא ששאלות מסוג זה לא ניתנות לבדיקה באופן אמפירי. לדוגמא: "מהי אהבה?"
4. **שאלת החקר תנוסח באופן אובייקטיבי.**
לדוגמא: האם העשירים טובים יותר מהעניים? הבעייתיות בשאלה זו הינה שאנו שואלים שאלה שיש בה פן סובייקטיבי. אנו שופטים את האנשים. חוקר צריך לפעול על פי עיקרון האובייקטיביות. חשוב לשים לב ולהדגיש בפני התלמידים שנושא החקר בו אנו בוחרים יכול להיות סובייקטיבי אבל ניסוח שאלת החקר והמחקר שיבוצע בעקבותיה חייב להיות אובייקטיבי.
5. **שאלת החקר צריכה להיות ממוקדת** - לא רחבה מדי, ולא מצומצמת מדי. שאלה רחבה מדי עלולה להוביל את התלמיד לכווני חקירה מיותרים ולסרבול את תהליך העבודה בעוד ששאלה מצומצמת מדי, כמעט ואין מה לחקור בה. לדוגמא: על השאלה: האם יש קשר בין הצבעה בשיעור לבין הצלחה בבחינת הבגרות במתמטיקה? ניתן לענות מבלי לבצע עבודת חקר מעמיקה.

- א. בכדי ללמד את נושא שאלת החקר המורה יכול לציין את הקריטריונים לבחינתה של שאלת חקר טובה (ראה פירוט בהמשך).
- ב. המורה יבקש מהתלמידים לבחור אחת מהשאלות הפוריות שעלו בכיתה ולנסות להופכן לשאלת חקר, הכוללת שני משתנים. בדרך כלל השאלות הראשונות שעלו על ידי התלמידים כללו משתנה אחד בלבד, שאותו רצו לחקור או להסביר. כדי להפוך שאלות אלו לשאלות חקר, המורה ינחה את התלמידים לחשוב אילו משתנים יכולים להסביר את התופעה אותה הם רוצים לחקור. לדוגמא: בשאלה מה גורם לחרדת בחינות, אחת האפשרויות היא שהתשובה תלויה במין, גיל, דימוי עצמי ועוד. ולכן, שאלת חקר יכולה להיות האם יש קשר בין מין/ גיל/ דימוי עצמי לבין חרדת בחינות.

לאחר שהתלמיד הגיע לשאלת חקר עליו לבחון האם היא עומדת בקריטריונים של שאלת חקר טובה (ראה עמוד 8). כמו כן התלמידים יענו על השאלות הבאות –

- האם השאלה ממוקדת והאם השאלה נגזרת מנושא העבודה?
 - האם השאלה מעשית – ניתן לבדוק אותה, יש עליה מידע, היא ניתנת לכימות ולמידה, האם יש לי כלים לענות על השאלה?
 - האם השאלה פתוחה – יש לשאלה תשובה חד משמעית או מספר תשובות אפשריות?
 - האם השאלה מסקרנת, האם השאלה עשירה? יש תכנים רבים המאפשרים הבנה, האם השאלה מחוברת לחיי היום יום, לסביבה, לחברה.
 - השאלה לא חייבת לענות על כל הקריטריונים.
 - אין בשאלה בעיה מוסרית!
- ניתן להפוך את מערך השיעור לסדנה של הערכת עמיתים או הערכה עצמית של ניסוח שאלת החקר.

תרגיל : כיצד נבחן האם שאלת החקר טובה?

ניתן לתת לתלמידים דף עבודה הכולל בתוכו ניסוחים שונים של שאלות חקר. ולבקש מהם להבחין האם שאלות החקר טובות/ מנוסח טוב וכו' ולתקן את השאלות הבעייתיות.

יישומים בתכנית הלימודים

במסגרת תכנית הלימודים נחשף התלמיד למחקרים שונים. בכל אחד מן המחקרים ניתן לתרגל נושא ושאלת חקר

השערות החקר:

השערת החקר מתארת כאמור את הקשר המצופה בין המשתנים הנבדקים, כולל קביעה לגבי כוון הקשר הצפוי בין המשתנים.

השערת החקר מתבססת על החומרים התיאורטיים שנקראו ונאספו ושהתלמיד מניח כי ימצא.

תרגיל: בניית השערות לעבודת החקר

המורה יתרגל עם התלמידים אפשרויות נכונות ולא נכונות של השערת חקר. ניתן לתרגל תיקון של השערת חקר. המורה יציג השערה ספציפית ויבקש השערה כללית ולהפך.

למשל - סמנו את האפשרויות הנכונה (איזה ניסוח הוא המתאים ביותר להשערת החקר)

נושא מספר 1: העבודה בנושא הקשר בין סוג השרות הצבאי של האב (קרבי/לא קרבי) ובין שאיפות הבן ביחס לשרותו בצה"ל (קרבי/לא קרבי)

האפשרויות הן:

האם יש שאיפות לשרות קרבי בקרב בני נוער?

קיים קשר בין סוג השרות הצבאי של האב לשאיפות הבן לשרותו בצה"ל – בניס לאבות ששרותו קרבי יהיו בעלי שאיפות לשרות קרבי יותר מבנים לאבות ששרותו שרות עורפי.

האם יש שאיפות לגיוס בקרב בני נוער?

נושא מספר 2: הקשר בין עמדות ביחס להסכם השלום ובין מקום המגורים של הפרט.

האפשרויות הן:

עמדות ביחס להסכם שלום משתנות כל הזמן.

עמדות ביחס להסכם שלום נפוצות ביותר.

קיים קשר בין מקום מגורים לעמדות כלפי הסכם שלום. מתבגרים הגרים במרכז הארץ יהיו בעלי עמדות חיוביות יותר כלפי הסכם השלום מאשר מתבגרים הגרים ביהודה ושומרון.

נושא מספר 3: הקשר בין מין המתבגר ובין עמדתו לגבי הומוסקסואליות.

האפשרויות הן:

בחברה הישראלית עמדות שונות כלפי הומוסקסואליות.

יש קשר בין המין לעמדה כלפי הומוסקסואליות. לבנות יהיו עמדות חיוביות יותר מלבנים כלפי הומוסקסואליות.

עמדות כלפי הומוסקסואליות משתנות עם הזמן.

נושא מספר 4: הקשר בין גיל לעמדה כלפי עונש מוות.

האפשרויות הן:

צעירים יהיו בעלי עמדות שליליות כלפי המתות חסד יותר ממבוגרים.

אין המתות חסד בישראל.

המתות חסד תלויות בחומרת המחלה.

המשתנים והגדרותיהם

דיקטיקה- המשתנים והגדרותיהם

המורה יתרגל את הבחנה בין משתנים שונים בנושאים שונים.

המורה יציין שלעיתים משתנה בלתי תלוי יכול להיות בעבודת חקר אחרת משתנה תלוי כגון דימוי עצמי ויקיים על כך דיון בכיתה ולתרגל נושא זה.

תרגיל: הבחנה בין משתנים (משתנה תלוי ובלתי תלוי)

סמנו את האפשרות הנכונה:

נושא מספר 1: הקשר בין סוג השרות הצבאי של האב (קרבי/לא קרבי) ובין שאיפות הבן ביחס לשרותו בצה"ל (קרבי/לא קרבי)

א. סוג השרות הצבאי של האב – תלוי

שאיפות הבן ביחס לשרותו בצה"ל – בלתי תלוי.

ב. סוג השרות הצבאי של האב – בלתי תלוי

שאיפות הבן ביחס לשרותו בצה"ל – תלוי.

תרגיל: הבחנה בין משתנים (משתנה תלוי ובלתי תלוי)

דרך נוספת הינה הכנת דף עבודה ובו נושאים שונים אותם בהם יש לתרגל נושא לחקר, שאלת חקר ומשתנים.

יישומים בתכנית הלימודים

במסגרת תכנית הלימודים נחשף התלמיד למחקרים שונים. בכל אחד מן המחקרים הכמותיים ניתן לזהות את המשתנים במחקר. בסוציולוגיה בכנופיית רחוב נורטון בפסיכולוגיה – מילגרם, אש.

דיקטיקה - הגדרת אוכלוסיית החקר

המורה יסביר שכאשר התלמיד קובע את משתני החקר, עליו להחליט גם על הקטגוריה או הקבוצה בה תתמקד העבודה (מתבגרים, עולים חדשים, חיילים וכדומה). כמו כן יש לקבוע אלו "ערכים" יקבל כל משתנה. למשל: אם התלמיד בחר לחקור מתבגרים, הוא יקבע את ה"ערכים" של המשתנה "מתבגרים": מתבגרים בראשית גיל ההתבגרות/ מתבגרים בסוף גיל ההתבגרות וכדומה.

כתרגיל, ניתן להציג לתלמידים קטגוריות שונות של אוכלוסיות והם יידרשו להציג ערכים אפשריים לקטגוריות.

לחלופין, ניתן להציג ערכים של אוכלוסיה מסוימת ומהם התלמיד יצטרך להגדיר את האוכלוסייה. דוגמאות:

האוכלוסייה: גיל הערכים: מתבגרים/ זקנים/ בגרות תיכונה.

האוכלוסייה: מוצא. הערכים: אשכנזים/ מזרחיים/ מעורב.

האוכלוסייה: סדר לידה. הערכים: בכור/ ילד אמצע/ בן זקונים/ בן יחיד.

האוכלוסייה: סוג יישוב הערכים: קיבוצניקים/ עירוניים.

דף עזר לבניית נושא, אפלי, משתנים ואוכלוסייה

נושא החקר _____
 השערת החקר _____
 אוכלוסיית החקר: _____

(חלק המשימה המתייחס למקורות המידע (רקע בסגול), משלב מטלה הקשורה לעמוד 21 במסמך זה)

המשתנה התלוי:	המשתנה הבלתי תלוי:
הגדרה נומינלית למשתנה התלוי:	הגדרה נומינלית למשתנה הבלתי תלוי:
הגדרה אופרטיבית למשתנה התלוי:	הגדרה אופרטיבית למשתנה הבלתי תלוי:
מקורות מידע למשתנה התלוי:	מקורות מידע למשתנה הבלתי תלוי:
1. _____ 2. _____	1. _____ 2. _____

הרקע התיאורטי

כללי: כתיבת הרקע התיאורטי בעבודת החקר דורשת שימוש במספר אסטרטגיות חשיבה, שיש להדגיש:

- חשיבה ביקורתית
- אסטרטגית המיון: קיבוץ פריטים על בסיס תכונות משותפות (קטגוריות).
- תמצות: הבחנה בין עיקר לטפל.
- מיזוג (אינטגרציה): חיבור בין רעיונות מרכזיים ופרטי מידע חשובים ממקור מידע אחד או ממקורות רבים כדי ליצור ידע חדש.

חיפוש מקורות מידע

דיקטיקה- חיפוש מקורות מידע

חיפוש ושימוש במקורות מידע

לצורך כתיבת הרקע התיאורטי נדרש התלמיד לאיתור מקורות מידע. חיפוש מקורות המידע הינו תהליך מעגלי אשר תחילתו עוד בשלב גיבוש הצעת החקר, אולם הוא אינו מסתיים בשלב זה, ופעמים רבות נדרש התלמיד לחזור לספריות ולמקורות מידע נוספים/ אחרים לאלו שהציע בהצעה. המיומנות הנדרשת הינה אותה מיומנות- איתור ואיסוף מידע ובחינה ביקורתית של המקורות.

איתור מידע בספריות

על המורה, כמנחה, להכיר את הספריות השונות אליהן ניתן לשלוח את התלמידים. לא כל המוסדות ששים להוות 'אכסניה' לתלמידי תיכון ולכן רצוי לברר מידע זה עבור התלמידים במטרה למנוע מהם עוגמת נפש מיותרת.

חשוב ללמד את התלמידים לאתר מידע בתוך הספרייה. מומלץ שהתלמידים יקבלו מספרנית ביה"ס או ספרנית באחת הספריות (בתאום מראש) הסבר לגבי:

חיפוש מידע בספרייה בעזרת הקטלוג הממוחשב – ההסבר יכיל פרטים טכניים המתייחסים לאופן הפעלה והשימוש בקטלוג הממוחשב וכן הסברים על דרכי החיפוש השונות.

איתור מידע על גבי המדפים – עקרונות שיטת דיואי.

אפשרות נוספת, העומדת בפני המורה, הינה ארגון סיור כיתתי למכון הנרייטה סולד בירושלים. סיור זה כולל הנחיה והסבר לגבי אופן חיפוש מידע וסיוע באיתור פרטי מידע ראשוניים. יש לתאם מראש את ההנחיה.

שימו לב- חשוב מאד לזכור!

בזמן **איסוף החומר, על התלמידים להקפיד לכתוב את כל הפרטים הביבליוגרפיים של המקור שמצאו**, וזאת

כדי שבסוף העבודה לא יצטרכו לחזור לספריות כדי למצוא את שם הספר או המחבר...

אחד הקשיים הנפוצים בקרב תלמידים הינו שהתלמידים מאתרים את האינפורמציה הרלוונטית לכתיבת החלק התיאורטי שלהם, אולם שוכחים לרשום את כל הפרטים של המקורות הביבליוגרפיים אותם יצטרכו להציג הן במהלך כתיבת הרקע התיאורטי (ציטוט המקורות), והן ברישום המקורות בהם נעשה שימוש, בסוף העבודה.

לכן, חשוב לכוון את התלמידים, לאסוף את כל הפרטים הקשורים למקור המידע שאיתרו, כבר בתהליך המידענות.

תוכנת מעבד התמלילים, גרסת וורד 2007, מאפשרת/יכולה לסייע לתלמיד בהפקת רישום מקורות בגוף הרקע התיאורטי ולצורך רשימת המקורות בסוף העבודה, על פי כללי הכתיבה של ה-APA ובתנאי שהתלמיד יכניס את כל הנתונים כפי שדורשת ממנו התוכנה.

חשוב להנחות את התלמידים לחפש ולהקליד את כל מרכיבי המידע, על מנת שיוכלו לשלוח את המידע בעת הצורך.

תרגיל: חיפוש מקורות מידע

המורה יתרגל עם התלמידים הצעה לרשימה שתחייב את תלמידי הכיתה ותכלול קריטריונים והיבטים החשובים להערכת מידע ברשת ולאחר מכן יקיים המורה דיון האם הקריטריונים שנבחרו ראויים או לא.

קריטריונים להערכת מידע ברשת

תלמידים נוטים, לעיתים קרובות, לחשוב שכל מה שכתוב או מודפס, יכול לשמש כביסוס מספק להשערת החקר שניסח. על התלמיד להבין כי הרשת היא עולם שלם המכיל ידע מסוגים שונים המגיע בפורמטים שונים ובאיכויות שונות, וכי יש להפעיל שיקול דעת בעת בחירת המקורות לעבודה.

בחירת אתר מתאים לעבודת חקר הינה מיומנות הקשורה בחשיבה ביקורתית - בדיוק כמו חיפוש מידע מקצועי בספרייה - יש מקורות בספרייה המתאימים לציבור ה"לא מקצועי" ויש מקורות מקצועיים שגם אותם צריך לבדוק היטב ולוודא שהמידע עדכני, עבר ביקורות סטטיסטיות וכדומה.

(מתוך : צפירי חנה, אתר "קביים")

הערכת המקור נעשית בשני שלבים :

א. הערכה ראשונית:

ההערכה הראשונית תיערך על-פי שלושה מדדים מרכזיים :

1. סמכות:

זהות הכותב- אדם פרטי, קבוצה או ארגון ?

שייכות- האם יש שייכות לגוף מוכר ובעל סמכות? (לדוגמה, גוף אקדמי או מסחרי)

סיומת כתובת הדף ... k12, edu, mil, gov, com, Org ?

בדף הראשי של כל אתר מצוינים כותבי האתר ומידע כללי על הגוף שיצר אותו. כדאי לאתר ולבדוק קישורים המעידים על מחברי האתר (אודות, על האתר, על הכותבים, about וכו') יש להעריך, בהסתמך על נתונים אלה, את מידת אמינותו של האתר

2. עדכניות:

מידע יכול להתיישן באינטרנט ובכל זאת להישאר אי שם לעד. מצב כזה קיים גם לגבי ספרים אך בספרים קל לזהות כריכה ישנה ולבדוק את שנת ההוצאה. באינטרנט לעיתים קשה לזהות סימני עדכניות. כמו כן, עדכניות

תלויה בהקשר. יש מקרים שבהם מידע מלפני שנתיים נחשב לחסר ערך כמו מידע על האינטרנט, ובמקרים אחרים מידע ישן אינו בהכרח מיושן כמו מידע על אירועים היסטוריים. יש לחפש תאריך עדכון (בתחתית האתר) - האם האתר מעודכן? זהירות! מידע המובא ללא תאריך אינו אמין, כפי שמידע ללא שם כותב אינו אמין. אל תשתמשו!

הקריטריונים הבאים יכולים לסייע בהחלטה האם הפריט אליו הגעתם עדכני:

א.זמן הכתיבה מתועד בתאריך

ב.עדכונים מתועדים בתאריך

3. איכות ההצגה של המידע ניתן לבחון לפי הקריטריונים הבאים

א. האם המידע מאורגן כך שאפשר למצוא בקלות את מה שצריך בלי לבזבז זמן?

ב. האם הניסוח בהיר ונוח לקריאה?

ב. הערכה לפי תוכן:

קיימים שלושה קריטריונים שאפשר ליישם בכל טקסט כתוב, במטרה להעריך מקור על פי התוכן:

1. אמינות - ניתן לבחון לפי הקריטריונים הבאים -

א. כיצד הגיעו למידע שרשום כאן?

ב. האם יש ציטוטים ממקורות מוסמכים?

ג. האם מוצגת רשימת מקורות?

ד. האם ניכרת מגמתיות כלשהי?

ה. האם יש התמקדות רק בדברים שליליים או חיוביים? (רומז על כך שיש הטיה במידע)

ו. האם מוצגות דעות או עובדות?

2. דיוק - ניתן לבחון לפי הקריטריונים הבאים

א. האם המידע תואם את המידע המוצג במקורות מידע אחרים?

ב. האם יש נתונים מספריים, גרפים, טבלאות?

3. היקף - ניתן לבחון לפי הקריטריונים הבאים

א. האם פריט המידע מקיף נושאים רבים?

ב. האם יש קישורים לאתרים אחרים בהם יש מידע נוסף על הנושא?

יישומים בתכנית הלימודים

במסגרת תכנית הלימודים התלמיד נחשף למחקרים שונים. אפשר לבקש מהתלמידים לאתר מידע על נושא נלמד ולהעריכו על סמך הקריטריונים הנ"ל.

חומרי עזר – מקורות מקוונים

להלן מספר כתובות לאתרים שימושים עבור תלמידי מדעי החברה בבואם לכתוב עבודה במסגרת היחידה החמישית.

http://www.midgam.com/questionnaires.asp	אתר עם מגוון שאלונים, דורש רישום
http://www6.snunit.k12.il/green/mit1.html	על גיל ההתבגרות מאתר סנונית- שימו לב שבצד שמאל יש קישורים לנושאים נוספים הקשורים לגיל ההתבגרות
www.knesset.gov.il/main/heb/home.asp	אתר כנסת ישראל, כניסה למחקר ומידע, וחיפוש עפ"י מילים
http://www.knesset.gov.il/mmm/index.asp	אתר הכנסת - מחקרים חברתיים
http://lib.cet.ac.il/pages/frontpage.asp	הספריה הווירטואלית של מט"ח
http://www.peopleil.org/topicSearch.aspx	אנשים ישראל – עוז אלמוג
http://www.hebpsy.net/articles_List.asp	פסיכולוגיה עברית ברשת - מרכז תוכני שבוע חדשות ומאמרים מקצועיים
http://noar.education.gov.il/	אתר מנהל חברה ונוער -
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/UNIT5/Shefi	שפ"י net אתר של השרות הפסיכולוגי – יש מאמרים על, מיניות, מגדר, לחץ, זהות מינית וכו'
www.idi.org.il/	המכון הישראלי לדמוקרטיה - מחקרים על שסעים / דמוקרטיה / צבא / תקשורת ודמוקרטיה
http://www.mofet.macam.ac.il/ktiva/Pages/online.aspx	כתב העת קיוונים
http://www.haderech.co.il/	הדרך למעלה – מאמרים על מעמד האישה
brookdaleheb.jdc.org.il	מכון ברוקדייל למחקר ישומי
http://space.ort.org.il/unit5/	אתר היחידה החמישית
http://cms.education.gov.il/educationcms/units/mazkirut_pedagogit/hevra/hodaotveidkunim/machadashbemadach/ma_hdash.htm	אתר מדעי החברה
http://www.naamat.org.il/	אתר נעמ"ת
http://www.gilrach.co.il/	אתר הגיל הרך
http://www.midgam.com/index.asp	אתר הכולל שאלונים ומחקרים בנושאים שונים
http://www.openu.ac.il/library	אתר האוניברסיטה הפתוחה

http://www.daat.ac.il/daat.html	אתר "דעת"
http://www.eli.org.il/Content/index1.asp	אל"י - האגודה להגנת הילד
http://www.snunit.k12.il/woman/links.html	יום האישה - תמונת מצב
http://www.amalnet.k12.il/sites/vse/default.asp	החינוך החברתי - מאמרים בנושאים שונים
http://www.tilda.edu-negev.gov.il/ilay/motivation/3/3.htm#1	מוטיבציה
http://www.civil-service.gov.il	האתר של נציבות המדינה - חומרים, מאמרים, פרסומים, סטטיסטיקות
http://www.gov.il	"שער הממשלה". דרך האתר ניתן להגיע למידע אודות משרדי הממשלה השונים.
http://www.cbs.gov.il	הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מאגר מידע רב היקף על ישראל ועל פרסומי לשכה לסטטיסטיקה
http://www.education.gov.il	אתר משרד החינוך התרבות והספורט הנקרא "אוח", אינטרנט ומידע חינוכי.
http://www.szold.org.il/?CategoryID=166	מגמות כתב העת של מכון סאלד
http://www.machon-adler.co.il	מכון אדלר – בית ספר להורות

כללי האזכור בגוף העבודה

לפני כתיבת רקע תיאורי חייבים ללמד את התלמידים את כללי האזכור על מנת שלא ייווצר מצב שלאחר כתיבת החלק התיאורטי, יתקשו התלמידים באיתור המקורות בהם עשו שימוש (כללים לכתיבת מקורות ראה בעמוד 52)

דוגמה לכתיבה לפי כללי האזכור: הנושא: מגדר במערכת החינוך (לילך רביב תורג'מן וארנה ויינברג).

מוסד המגדר משפיע על כל תחומי החיים שלנו, ביניהם על מערכת החינוך, שאינה פועלת בחלל ריק, ומהווה ביטוי לנורמות ולערכים של החברה הסובבת אותה.

כל הלוקחים חלק במערכת החינוך הם חלק ממערכת רחבה יותר – החברה. הם עובדים ולומדים על הקרקע התרבותית המשתנה של החברה, ויש להדגיש את שונותה של החברה הישראלית מחברות מערביות אחרות מאחר וקיים בה **שסע** בין תפיסות שוויוניות דמוקרטיות ואוניברסאליות, המאפיינות כל חברה מערבית מודרנית, לבין תפיסות פטריארכאליות הנובעות מנורמות דתיות, הלכתיות – מסורתיות המגבילות את האישה ומונעות למעשה, את מימוש השוויון בחיי היום יום. יש לציין כי בשנים האחרונות אמנם בוצעו בישראל רפורמות בחקיקה ובפסיקה אשר חיזקו את מעמד הנשים אך הליכי האכיפה הם איטיים והמציאות היומיומית עדיין מפלה בין נשים לגברים (רדאי, 1995).

מעמדן של הנשים בחברה הוא נושא ראשון במעלה מבחינתם של ארגונים פמיניסטיים רבים אשר עושים עבודה רבה בניסיון להשיג שוויון זכויות ושוויון אפשרויות לנשים בהשוואה לגברים, ולהעניק להן מעמד שווה בחברה מתוך אמונה והכרה שיכולתן שווה ליכולת הגברים.

אין ספק כי את אותה "העבודה" עליה מדובר יש להתחיל בשלב מוקדם ככל האפשר מבחינת מעגל חייו של כל פרט. כלומר – על תהליך הסוציאליזציה כולו להיות מכוון להפחתת ההבדלים ולהגברת המודעות.

כאן **תפקידה של מערכת החינוך** אשר מקבלת ילדים רכים לשורותיה ואחראית במידת מה (בנוסף לבית ההורים) לעיצובם ולגיבוש אישיותם.

לדבריה של אליס שלוי (1993) שכינה כיו"ר שדולת הנשים בישראל "שדולת הנשים שמה לה למטרה לבער את כל סוגי האפליה נגד נשים ולכן היא רואה **במערכת החינוך שדה חשוב** לפעילות נמרצת."

ממחקרים שכבר נערכו (שחר, 1994) מתברר כי בנים ובנות אינם נחשפים להזדמנויות שוות במערכת החינוך, אינם זוכים לאותן התייחסויות, ה

יכתב בסופה של הרשימה
הביבליוגרפית – פריטים
באנגלית

ברשימת הביבליוגרפיה
ימצא אצל **שחר** ולא אצל
אברהמי

מערכת החינוך אמורה לתת מענה לצרכים שונים של תלמידים, הורים קהילות וקבוצות מקוטבות. היא אמורה לעצב את ערכיו של דור העתיד. אנשיה אמורים להיות דגם להזדהות וזיהוי. הצעיר החל בגיל הברד ועד לסיומו של בית הספר התיכון. מכאן חשיבותה העליונה של מודעותו של כל צוות מורים / אנשי חינוך מוּשָׂא וְלִהְיוֹת לְרִשְׁמִית הַבִּיבְלִיּוֹגְרַפִּיָּה

מתוך מחקרי מעקב שנערכו (Lee, 1991) בעקבות תורג'מן ויינברג, למנוע אפליה ולספק הזדמנויות שוות לכל תלמיד, ולבנות מעצבים את שאיפות בני שני המינים – בנות – שאיפות נמוכות ובנים שאיפות גבוהות.

אברהמי (1994, אצל שחר 1999) טוענת כי כיום ברור שקשרי הגומלין בכיתה הינם תלויי מין. המסרים הסמויים המועברים לבנים ולבנות מעצבים את שאיפות בני שני המינים – בנות – שאיפות נמוכות ובנים שאיפות גבוהות.

(מתוך מבוא לעבודה עיונית של סטודנטית)

כתיבת הרקע התיאורטי

כתיבת הרקע התיאורטי מזמנת לתלמידים שימוש **במיומנויות של תמצות** או סיכום מידע. הואיל ומיומנות זו מורכבת אך טבעי הוא שלומדים רבים מתקשים בביצוע משימה זו. מכיוון שכך, יש ללמד את התלמידים באופן הדרגתי כיצד לכתוב רקע תיאורטי תוך שימוש באסטרטגיות של תמצות טקסט, ומיזוג טקסטים לאחר מכן.

כללי יסוד שמומלץ להדגישם בפני התלמיד בכתיבה המדעית: (לילך רביב תורג'מן, אורנה ויינברג)

- הכתיבה המדעית אינה נמדדת לפי אורכה- לא חשוב מספר העמודים הכתובים אלא איכות העבודה.
- אין לעסוק בעניינים אישיים וכן יש להימנע מכתיבה בנימה אישית.
- אין לפנות ישירות אל הקורא כמו "אתה יכול לראות..."
- הכתיבה המדעית צרכה להיות אובייקטיבית ומשוחררת מדעות קדומות.
- רצף הנושאים בעבודה ראוי שיהיה הגיוני.
- יש להימנע משימוש בסלנג ובשפה לא ברורה.
- יש להשתדל לכתוב משפטים הכוללים לא יותר מרעיון אחד.
- יש לערוך הגהה לפני הגשת העבודה (רצוי להקריא בקול רם כדי לאתר את הטעויות ולתת לאדם נוסף לקרוא את עבודתכם).

דיקטיקה: כתיבת הרקע התיאורטי

• קריאת מאמר וניתוחו

לצורך קריאת מאמר וניתוחו מומלץ לעבוד עם התלמידים עפ"י השלבים הבאים:

שלב 1: מיון כל החומרים שנמצאו

סקירה ראשונית

הסקירה מאפשרת לקלוט רעיונות כלליים ומושגי יסוד מבלי לקרוא לעומק את הספר / המאמר / העבודה. יש לקבוע מטרות לקריאה – למה קוראים את המאמר? מה מחפשים במאמר? האם מחפשים תיאוריה המקשרת בין המשתנים? האם מחפשים תיאוריה העוסקת במשתנה אחד בלבד? לפי הכותרת – למה מצפים במאמר? יש לקרוא כותרות משנה, תקצירים, שם המחבר ומקצועו, טבלאות, גרפים וכו'.

קריאה ברפרוף

שלב הקריאה המהירה של חלקים נבחרים מהספר, מאמר או עבודה שבחרתם לקרוא. כאן קוראים את הקטע הראשון והאחרון של הטקסט שבחרתם וגם את המשפט הראשון והאחרון של כל פסקה.

קוראים קריאה מרפרפת בספרים / מאמרים הרלוונטיים ומציינים בקצרה את הנושא ומספרי העמודים הרלוונטיים לכל אחד מנושאי העבודה.

קריאה לעומק

קוראים באופן רצוף את הטקסט כדי לגלות את עיקרי התוכן. ניתן להיעזר בשאלות הבאות-

1. מה הרעיונות המרכזיים בכל פסקה ואיך הם מתפתחים?
 2. מה הם המושגים העיקריים?
 3. מה הן התיאוריות בהן נעשה שימוש כדי להסביר את התופעה?
 4. מה חוקרים ומה הן מסקנות המחקר?
- מומלץ להיעזר בסימון הטקסט על ידי מתיחת קווים או שימוש במרקרים והסברים במילים שלכם לכל פסקה.

סיכום וקבלת החלטה לגבי השימוש במקור

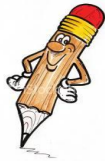
מחפשים טבלאות, גרפים, גרף סיכום, השוואה שיעזרו להבין טוב יותר את המאמר. היעזרו בשאלות הבאות:

1. האם המאמר תאם את הציפיות בהתאם לשלב הראשון? האם הוא הוסיף מידע?
2. האם קריאת המאמר אפשרה להשיג את המטרה?
3. האם אני יכול לעשות שימוש בטקסט לצורך העבודה שלי?

תרגיל: מיון מקורות המידע על פי המשתנים בצמודה:

ניתן להוסיף לתרגיל של בחירת המשתנים והגדרתם (עמ' 13) מטלה נוספת של מיון מקורות המידע שנאספו על ידי התלמיד: לשייך לכל אחד מן המשתנים 2 מקורות מידע. (ראו חלק התרשים הצבוע בסגול)

תרגיל: קריאת מאמר וניתוחו

סכום מאמר לפי מבנה טענה – נימוק- דוגמה

אחרי שקראתם בעיון את המקור זהו טענה או אמירה הנראית חשובה לעבודה. מצאו וכתבו את הנימוקים או ההוכחות המובאים לביסוס הטענה. אתרו וכתבו דוגמאות

• מיומנות הסיכום – רצף מידה

הסיכום הוא מיומנות מורכבת ותובענית ונדרש מאמץ הוראתי מודע כדי להפכו לנגיש אינטלקטואלית לתלמיד במגוון של סיטואציות למידה. סיטואציות כאלה יכולות להיות כתיבת עבודה, היערכות ותפקוד לקראת בחינה ובמהלך בחינה. המציאות של המאה ה-21 היא מציאות של עומס רב במידע ומכאן הצורך לסנן מידע ולכווץ מידע דרך מיומנויות של תמצות, סיכום ומיפוי של מידע. מה דורש הסיכום מהתלמיד? על מנת לתת מענה לשאלה זו התבססנו על מודל 'ביצועי ההבנה' של דיוויד פרקינס (1992) המופיע בספרו 'לקראת בית-ספר חכם'. על פי מודל זה נדרש התלמיד לביצועי ההבנה הבאים:

שחזור ידע במלים של התלמיד

מיון של מידע לעיקר וטפל

איתור וניסוח נושא

איתור וניסוח רעיון מרכזי

תרגום של חלקי טקסט לשאלות

מיון נושא לתת-נושאים

ניסוח הכללות מתוך פרטים

ניסוח מסקנה

הפירוט הנ"ל של ביצועי ההבנה מראה בעליל שהסיכום הוא ביצוע הבנה מתוחכם הדורש טיפול שיטתי, ממוקד ומסודר בכל קשת המיומנויות הנ"ל.

להלן המלצות/דגם לטיפול שיטתי בטקסט:

מיומנות הסיכום – רצף למידה

שלב א' : לקראת סכום

התנסות בסריקת הטקסט: בעזרת כותרות, כותרות משנה, תמונה, טבלה, תרשים, התחלה וסוף של הטקסט.

ניסיון לאתר את הנושא בעזרת השאלה: על מה/ על מי מדובר פה?

ניסיון לאתר תת-נושאים והיכן ממוקם כל תת-נושא.

ניסיון לאתר רעיון מרכזי בעזרת השאלה: מהו הדבר החשוב שנאמר על הנושא?

שלב ב' : קריאה פעילה מלווה בשחזור מידע, מרקור, כתיבת שאלות, הערות ונקודות

זהו השלב שבו התלמיד יאתר ויסמן: מילות מפתח, משפטי מפתח (רעיון מרכזי) ומשפטים התומכים ברעיון המרכזי. (בכיתה תתנהל שיחה על: 'איך יודעים שמלה היא מילת מפתח', 'איך יודעים שמשפט הוא משפט מפתח', מה כדאי למרקר, איך נימנע ממרקור יתר?)

התלמיד יקרא כל פסקה ביסודיות, ירים עיניים מהטקסט וישחזר את מה שכתוב במלים שלו. התלמיד יכתוב בשוליים של הפסקה שאלה שהפסקה ענתה עליה.

שלב ג': פירוק הטקסט למרכיביו

התלמיד 'יאסוף' את השאלות שכתב בשוליים וישאל את עצמו מהן השאלות הגדולות שהטקסט עונה עליהן. זאת תהיה ההכנה לפירוק הטקסט לחלקים (פירוק הנושא לתת-נושאים)

התלמיד ינסח במלים שלו את הקשר בין חלקי הטקסט השונים

שלב ד': הכנת מתווה (פיגום) לכתיבת הסיכום

התלמיד יתחיל במשפט: הטקסט (הסיפור, המאמר, הפרק וכו') עוסק ב/ דן ב/ מדבר על _____. אם מסתייע אז: משפט מבואי נוסף כמו: 'הבעיה נבחנת משלושה היבטים' / הטקסט מתמקד ב _____. מכאן, אחת מהאפשרויות:

כתיבת נקודות ברצף (ראשי פרקים)

מארגני חשיבה כגון: הכנת טבלה; הכנת תרשים (כמו תרשים עצם הדג למבנה של סיבה-תוצאה); הכנת מפה מושגית

חשוב! משפט מסכם שנותן את ה'שורה התחתונה' המסכמת את הסיכום (משפט כזה מדגיש את המהותי שבטקסט המקורי)

שלב ה': חלוקת הסיכום לפסקאות:

התלמיד יקפיד על חלוקת הסיכום לפסקאות: כל פסקה סביב רעיון מרכזי אחד והמשפטים התומכים באותו רעיון. ייבדק הרצף ההגיוני בתוך הפסקה ובין הפסקאות השונות.

סטנדרטים לבקרת האיכות של הסיכום

כותרת עניינית המייצגת את המהותי שבטקסט המסוכם

נוכחות של מושגי מפתח

דיוק מושגי

ניסוח נכון ומדויק של הקשרים בין המושגים

תמציתיות

קוהרנטיות של הסיכום

ניסוח מסקנה העולה מהסיכום

• **מיזוג טקסטים - כיצד למלא בין טקסטים שונים?**

מיזוג טקסטים הינה אסטרטגית חשיבה הדורשת חיבור בין רעיונות מרכזיים ופרטי מידע חשובים ממקורות מידע שונים כדי ליצור ידע חדש.

ניתן לארגן את כל החומר שנאסף בטבלה, כדוגמת זו וממנה ליצור בהמשך את מיזוג הטקסט

נושא העבודה:	מקור בבליו' א	מקור בבליו' ב	מקור בבליו' ג	מקור בבליו' ד
הקשר בין _____	מחבר: _____	מחבר: _____	מחבר: _____	מחבר: _____
ובין _____	שם המקור: _____	שם המקור: _____	שם המקור: _____	שם המקור: _____
	שנה: _____	שנה: _____	שנה: _____	שנה: _____
	הוצאה: _____	הוצאה: _____	הוצאה: _____	הוצאה: _____
	עמודים	עמודים	עמודים	עמודים
פרק א: (כתוב את נושא הפרק)				
נושא משנה א				
נושא משנה ב				
נושא משנה ג				
פרק ב: (כתוב את נושא הפרק)				
נושא משנה א				
נושא משנה ב				
נושא משנה ג				
פרק ג: (כתוב את נושא הפרק)				
נושא משנה א				
נושא משנה ב				
נושא משנה ג				

תרגיל: **מיזוג טקסטים:** כדאי לבחור שני טקסטים העוסקים בנושא מסוים מהיבטים שונים ולתת לתלמידים להתנסות במיזוג טקסטים. (לדוגמא: שתי תיאוריות שונות העוסקות בעיצוב הזהות, יתרונות וחסרונות של... בעד ונגד)

יישומים בתכנית הלימודים

ניתן לבחור נושא שרלבנטי לתוכנית הלימודים בפסיכולוגיה ובסוציולוגיה (כאשר ספרי הלימוד יהוו מקורות לטקסטים שונים). התלמידים יתבקשו ליצור סיכום שמשלב את המקורות השונים. נושאים אפשריים מתוך הפסיכולוגיה והסוציולוגיה: קונפורמיות/ דימוי עצמי/ גיל ההתבגרות/ שפה (מופיע גם בספרי מפגשים עם הפסיכולוגיה).

דיקטיקה: כתיבת רקע תיאורי

ניתן לתת לתלמידים דף ובו רשימת הדרישות בנוגע לרישום המקורות, ועל התלמיד לעבור על הרשימה ולסמן כי אכן ביצע את הדרישה.

הערה: שלושת הדרישות האחרונות בטבלה המוצגת מתאימים גם כחלק מתרגול הקשור ברישום הביבליוגרפי של העבודה :

תרגיל: בדיקת הדרישות לרקע התיאורי

ביצוע	הדרישה
	השתמשתי בארבעה מקורות, פרט לספר הלימוד.
	הביבליוגרפיה עדכנית (מ – 1995).
	אזכור המקור עקבי.
	בכל הפריטים המופיעים ברשימה נעשה שימוש במהלך העבודה.
	אין פריטים המופיעים בעבודה, ולא מופיעים ברשימה הביבליוגרפית.
	הרשימה מסודרת לפי א-ב של שם משפחת המחבר. / שיטת הרישום הנדרשת

חקר השדה

מבוא לחקר שדה/מערך החקר

המבוא למחקר השדה מכיל מרכיבים שכבר הוכנו בעת הגשת הבקשה לאישור הצעת החקר כגון: **שאלת החקר, השערות החקר, הגדרת המשתנים, כלי החקר והנימוק לבחירה בו** יחד עם זאת, חשוב להדגיש לתלמידים את חשיבות הצגת הדברים באופן מובנה ומסודר על מנת שהקורא יוכל להבין את הבסיס לחקר אותו הם מבצעים.

תרגיל: הקנת חשיבותו של מקרא לצבודת השדה:

את חשיבות הצגת הדברים בעבודה, ניתן לתרגל בכיתה על ידי הבאה של מחקר ללא המבוא שלו, ולתת לתלמידים לנסות ולהבין על סמך הצגת הממצאים מהי שאלת המחקר, השערות וכו'. בד"כ יינתנו תשובות שונות.

הגדרת משתנים: הגדרה נומינלית ואופרטיבית

את הגדרת המשתנים (נומינלית ואופרטיבית) והפיכתם לשאלות ניתן להדגים בעזרת הטבלה הבאה. שאלת חקר: מה הקשר שבין מקום המגורים של המתבגר ובין דפוסי הבילוי בשעות הפנאי? בדומה לדוגמא, בקבוצות קטנות יתרגלו התלמידים את הגדרות המשתנים הרלבנטיים לנושאי עבודתם.

המשתנה	הגדרה נומינלית	מרכיבי הגדרה על פי סקירת הספרות	הגדרה אופרטיבית – מדידת המרכיבים בעבודה
משתנה בלתי תלוי	מקום המגורים הערכים: עיר/יישוב כפרי	עיר – מקום יישוב מאוכלס הרבה, יישוב שיש בו מוסדות ציבוריים שונים, בתי מלאכה, תעשייה ומסחר. (אבן שושן). בישראל – בד"כ מעל 20,000 תושבים. יישוב כפרי – יישוב קטן, בייחוד יישוב חקלאי. (אבן שושן)	שאלה מספר 1 תבקש מהנבדק לציין האם הוא גר בעיר או ביישוב כפרי
משתנה תלוי	דפוס בילוי של שעות הפנאי	אופן הבילוי של זמן פנוי, שאינו קשור לבית הספר.	סיווג המשתנה לשלוש קטגוריות: <u>פעילות פורמאלית מחוץ לבית:</u> תנועת נוער חוגים, התנדבות <u>פעילות בלתי פורמאלית מחוץ לבית:</u> דיסקוטק, קניו, חברים <u>פעילות בלתי פורמלית בבית:</u> צפייה בטלוויזיה, האזנה למוזיקה, מחשב. - יש להחליט כמה שאלות יישאלו בכל קטגוריה, ולמספר אותן. - כל פעילות תימדד ב- 4 דרגות: 2 דרגות יבטאו שימוש רב בדפוס (לעיתים קרובות, לפעמים) 2 דרגות יבטאו שימוש מועט בדפוס (לעיתים רחוקות, בדרך כלל לא)

• כלי המחקר:

החלק העיקרי של המבוא לעבודת השדה הוא הצגת כלי החקר. כמו שכבר הוצג במסמך היחידה במדעי החברה ניתן להשתמש בכלי מחקר שונים. כל כלי נבנה ע"פ שלבים ברורים.

תרגיל : מניית כלי החקר

ניתן לבחור נושא משותף לכיתה/קבוצת תלמידים והם יתבקשו להציע את שיטת החקר על פי קבוצות עבודה ובהתאם לכלי החקר אותם התלמידים רוצים ליישם.

• בניית קאלן:

עקרונות בבניית שאלון- הנחיות לתלמיד:

מתוך סקירת הספרות יש לערוך רשימה של המרכיבים הבסיסיים של כל אחד מהמשתנים הנבדקים. המרכיבים הבסיסיים יהיו קשורים בד"כ לתיאוריה בה השתמשו בסקירת הספרות על מנת להציג ולהסביר את המשתנה אותו אנו חוקרים.

יש לוודא כי מכלול ההיבטים הקשורים במשתנה יילקחו בחשבון. בד"כ רוב השאלון יהיה ממוקד במשתנה התלוי, היות והמשתנה הבלתי תלוי בד"כ הוא נתון דמוגרפי עליו עונים בכך/לא או בבחירה מבין אפשרויות (למשל דתי/חילוני/מסורתי/אחר).

בבניית השאלון יש להתייחס הן לסוג השאלון והן לאופי ניסוחן:

○ החלטה על סוג השאלות בשאלון:

בשאלון ייתכנו שאלות מסוגים שונים:

שאלה פתוחה – שאלה המוצגת ללא הכוונה לתשובה, והמשיב עונה עליה על פי דעתו. שאלות אלה רלוונטיות אם לא רוצים להטות את התשובות ולתת רעיונות לתשובה למשיב אלא מעדיפים שהמשיב יחשוב לבד על התשובה. שאלות פתוחות צריך לקודד על מנת להפיק מהם מידע ובד"כ קידוד הוא לא חד משמעי ביחס לכל המקרים. בנוסף, שאלות פתוחות קשות לניתוח. ברגע ששואלים שאלה פתוחה, האחוזים של התשובות הם נמוכים (הפיזור של הקידוד מאוד נרחב והתוצאות לא מהימנות). ניתן להשתמש בשאלות פתוחות בסוף שאלון כאשר אנחנו מעדיפים לשמוע דברים נוספים שלא מיקדנו בשאלון. **חשוב לתת את הדעת על כך שפעמים רבות משיבים אינם מעוניינים לענות על שאלות פתוחות.**

שאלה סגורה - שאלות בהן מוצגות למשיב מספר תשובות אפשריות והוא מתבקש לבחור מביניהן את התשובה הנכונה מבחינתו. שאלה סגורה יכולה להיות גם דיכוטומית – שהתשובה אליה היא כן או לא. המידע המתקבל משאלות אלו הוא רלוונטי וניתוחו מהיר יחסית. רוב המשיבים מוכנים לענות על שאלות סגורות.

שאלה ישירה – שאלה השואלת את האדם ישירות על עצמו – דעותיו, ערכיו וכד'.

שאלת השלכה – שאלה השואלת על אנשים אחרים אבל מניחים שתשובות המשיב משקפות את עמדותיו ודעותיו שלו.

לכל אחד מהמרכיבים שרשמנו למשתנים השונים, מנסחים שאלה. לדוגמא, אם המשתנה התלוי הוא מוטיבציה, והמודל על פיו בחרנו לנתח את הבעיה בסקירת הספרות הוא מדרג הצרכים של מאסלו, יש לנסח את השאלות כך שכל אחת מהן תתייחס לסוג צורך אחר כפי שמציג מאסלו. בניסוח השאלה יש להקפיד שתהיה בהקשר של נושא העבודה. למשל במחקר הבודק מוטיבציה לגיוס ע"פ מאסלו ננסח שאלה כך: אני רוצה לשרת בצבא כדי שיחשבו שאני אדם ערכי. השאלה מבטאת את הצורך בהערכה בנוגע לגיוס.

○ ניסוח השאלות:

שימוש במילים פשוטות - לא להשתמש במילים מסובכות מדי. אין לזה מקום בשאלונים. לשים לב - במצב הפוך בו דוגמים אוכלוסיה מאוד אינטליגנטית - להשתמש בשפה ההולמת את המעמד אותו דוגמים.

שימוש במילים ברורות – חשוב להשתמש במילים שאינן מעורפלות וניתן לפרש אותן לכמה כיוונים ולהימנע ממילים שיש להן מטען רגשי או ערכי ו/או מושגים כמו "הרבה", "מעט", "לעיתים קרובות", "נוהג" וכדומה. צריך להשתמש במונחים מדויקים - "כמה פעמים".

הערה: ישנם מצבים בהם אנו זקוקים לערפול - זה קורה במצבים בהם אנחנו רוצים לקבל תחושות של אנשים (למשל במחקרי סגנון חיים). רק אז אנחנו יכולים להשתמש במילים שהם יותר אמביוולנטיות.

הימנעות משאלות מובילות או שאלות מטות - שאלות מובילות הן שאלות שבשאלה עצמה ישנו רמז לתשובה, או שבשאלה עצמה מבליטים גורם אחד לעומת אחרים.

הימנעות מהנחות חבויות - זהו מצב שבו אנחנו שואלים אנשים שאלות ומניחים שהם מבינים את כל המושגים בשאלה (למשל היוון, הפלרה...), וכן מבינים את הנושא עליו מדובר.

הימנעות מהערכות ואומדנים - להשתדל כמה שיותר למקד את האנשים (גם לגבי העבר וגם לגבי העתיד).

כל שאלה צריכה להציג תופעה/מרכיב אחד בלבד. כדאי להימנע ממצב שבו שאלה בודקת מספר תופעות או מרכיבים.

יש לשים לב שהשאלות אינן חוזרות על עצמן. מידה מסוימת של חפיפה בין שאלות חשובה כדי לבדוק מהימנות אולם יש להקפיד שלא תהיה חזרה מוגזמת.

תקפות תוכן: יש לוודא שהשאלה אכן מתאימה ורלוונטית למשתנים שהגדרנו. (תקפות תוכן)

מיצוי: יש לוודא שכל ההיבטים המשפיעים על התופעה/המשתנה יבואו לידי ביטוי בשאלון.

דיוק בתשובות: יש לוודא שהשאלה מנוסחת כך שהתשובות האפשריות עליה יהיו מדויקות. (יש לשים לב שישנן שאלות שאנשים לא רוצים לענות עליהן. בד"כ אלו שאלות יותר רגישות).

המניעות מתשובה מרצה: יש להימנע מניסוח של שאלות המאפשרות תשובה המעידה על רצייה חברתית.

○ ההחלטה על סדר השאלות:

בדרך כלל פותחים בשאלות שהן פשוטות ומעניינות. ברגע שגורמים לאנשים תחושת חוסר נוחות ושעמום - אנשים לא ימשיכו לענות על השאלון. בהתחלה נשאל שאלות כלליות. נשאר לסוף השאלון שאלות שאינן מעניינות או שאלות מורכבות. חשוב מאוד לארגן שאלות בסדר הגיוני. לא לקפוץ מנושא לנושא. נימנע ממצב בו סדר השאלות משפיע על תשובות.

○ סולם התשובות (בשאלות סגורות):

ציון מספרי - מתן אפשרות לבחירת ציון מתוך סולם שיש בו כמה דרגות. למשל ציון מידת שביעות הרצון מבית הספר, בסולם שבין 1-4/5. יש המחלקים למספר זוגי של תשובות אפשריות על מנת שלא לאפשר לנחקר "לברוח" לתשובת אמצע, ויש המחלקים למספר אי זוגי על מנת לאפשר תשובות אמצע.

ציון מילולי - מתן אפשרות לבחירת תשובה אחת מבין ארבע (מסכים בהחלט, מסכים, לא מסכים, לא מסכים בהחלט)

ציון מוחלט – הנשאל נדרש לתת הערכה לכמה גורמים, לכל אחד בנפרד. למשל, בשאלה מצוינים מספר ערכים. לגבי כל ערך ציין את מידת חשיבותו בעיניך (ולתת סולם ציון מילולי)

ציון יחסי - הנשאל נדרש לדרג כמה גורמים יחסית זה לזה. למשל לדרג ערכים על פי סדר חשיבות.

○ ניסוח תשובות (בשאלות סגורות שאין בהם סולם תשובות)

תשובות לשאלות סגורות מסוג זה צריכות למלא שלושה תנאים :

כל התשובות צריכות להיות רלוונטיות לשאלה.

התשובות צריכות להיות שונות זו מזו כך שיהיה ברור ההבדל ביניהן.

התשובות צריכות למצות את שלל אפשרויות התשובה הרלוונטיות לשאלה.

○ שלבים סופיים בבניית שאלון :

מומלץ לערוך פיילוט - לבדוק את השאלון. לתת ל- 2-3 אנשים אחרים לענות על השאלון. אפשר לגלות

שאלות שהניסוחים לא מתאימים או לא ברורים, שאלות שגורמות לחוסר נחת או אפילו מרגיזות

ולכן לא עונים עליהם. כמו כן, ניתן לגלות שאורך השאלון אינו מתאים.

כדאי להכין עבור התלמידים דף בקרה על השאלון שכולל את ההיגדים ואת הקריטריונים לבדיקת

השאלה.

• ניסוי :

עקרונות בבניית מערך ניסוי :

מערך ניסוי כולל ארבעה מרכיבים :

1. השוואה – זהו הבסיס לקשר בין המשתנים. אנו משווים בין קבוצת הניסוי לקבוצת הביקורת. אנו משווים בין קבוצת הניסוי וקבוצת הביקורת לגבי תוצאות הבדיקה שנערכה לפני ביצוע המניפולציה ולאחריה.

2. מניפולציה – יש לוודא כי המניפולציה מופעלת באופן מבוקר על ידי החוקר. יש להוכיח שהשינוי נגרם לאחר הפעלת המניפולציה ולא לפני.

בחירת המשתנים :

הטיפול הניסויי – המניפולציה – המשתנה הבלתי תלוי :

כאמור, כדי להעריך את השפעת הפעלת המשתנה הבלתי תלוי, נעשות מדידות מוקדמות של שתי הקבוצות כדי לבסס מצב התחלתי. לאחר מכן מופעלת המניפולציה – הפעלת המשתנה הבלתי תלוי, ולאחר מכן נערכת בדיקה נוספת לכל אחת מהקבוצות.

בעת הפעלת המשתנה הבלתי תלוי יש להקפיד על: (א) הוראות לנבדקים(ב) תכנון האירוע שגורמים לנבדקים.

(א) הוראות לנבדקים צריכות להיות ברורות, כדאי לשאול את הנחקרים שאלות כדי לוודא שהבינו את ההוראות.

(ב) ניתן לתכנן אירועים שונים שיקרו במהלך הניסוי והם יהיו תרגום אופרטיבי למשתנה הבלתי תלוי. (למשל לגרום למצב של לחץ, ואז לבדוק תגובות הנבדקים). אירועים יכולים להיראות כ"תאונה" שקורית במהלך אירוע שגרתי כגון: הכנסת משתף פעולה שגורם להתרחשות מסוימת ובודקים את תגובת הנחקרים אליה. כמו כן ניתן לערוך ניסוי מבלי שהנחקרים מודעים שהם משתתפים בו – כדוגמת הניסוי של מילגרם עם מעטפות הדואר המבוילות שכביכול: נשכחו" באזור הדואר, ונבדק כמה מהן הגיעו בסוף ליעדן – כלומר שאנשים מצאו אותן ושמו אותן בתיבות הדואר.

יש לשים לב שיש לשלוט על העיתוי שבו יופעל המשתנה הבלתי תלוי, לבחור כראוי את המשתנים התלויים להקפיד על אופן המדידה ועל התזמון של המדידה.

יש להחליט כמה פעמים לחזור על הפעלת המניפולציה.

המשתנה התלוי :

- יש להגדיר את המשתנה שרוצים לבדוק.

- יש לבחור מדדים תקפים שמייצגים את המשתנה. המדדים צריכים להיות רגישים מספיק כדי לבדוק את המשתנה. המדדים יכולים להיות התנהגותיים, מילוליים(שאלון או ראיון) או פיסיוולוגיים. למשל ניתן למדוד כמה שאלות מתמטיות הנחקרים פותרים בטווח זמן מסוים.
 - יש לגרום לנבדקים להתייחס ברצינות לבדיקות שנעשות – לערב את הנחקר כמה שיותר כדי שניתן יהיה לבדוק את התנהגותו האמיתית.
 - יש לתכנן איך להתגבר על אפשרות של רציה או שיתוף פעולה מרצון של הנחקרים. כמו כן רצוי שהמראיין/מי שמעריך את הנבדק לא יידע מהו בדיוק הניסוי, לצפות בנבדק מבלי שירגיש בכך, להעמיד פנים כאילו הניסוי נעשה עבור משהו אחר, להסוות את השאלות החשובות בין שאלות נוספות, שימוש במדדים פיסיוולוגיים אם הדבר אפשרי.
 - כאשר מציגים את הניסוי יש לחבר "סיפור סרק" שלא יסגיר את מטרתו האמיתית של הניסוי. הסיפור צריך להיות הגיוני, פשוט, ושמערב את הנבדקים.
 - בסיום הניסוי יש להיפרד מהנחקרים. הפרידה יכולה להיעשות באמצעות ראיון שבו שואלים אם יש שאלות על הניסוי, איך הרגיש בשלבים השונים של הניסוי, האם היו דברים לא מובנים מוזרים בניסוי, להסביר בהדרגה מה באמת הייתה מטרת הניסוי ולתת הרגשה שהשתתפו במשהו חשוב. אפשר גם לשאול את הנבדק מהי דעתו על הניסוי וכד'.
- (בייט-מרום רות (1986)

3. בקה – נטרול של גורמים שונים היכולים להשפיע על הקשר הנבדק (גורמים חיצוניים או פנימיים). כאמור, מערך ניסוי בנוי על 2 קבוצות שנערכת ביניהן השוואה: קבוצת הניסוי וקבוצת הבקרה. יש לוודא כי שתי הקבוצות המשתתפות בניסוי יהיו קבוצות דומות מכל הבחינות: חתך גיל דומה, רמה סוציו-אקונומית דומה, מצב נפשי-חברתי דומה, וכד'. יש לוודא חלוקה מקרית של הנבדקים לקבוצות הבקרה והניסוי.
- השוני בין הקבוצות הוא בכך שאחת מהן נחשפת להשפעת המשתנה הבלתי תלוי, והשנייה לא.
4. הכללה – היכולת להכליל את הממצאים על האוכלוסייה כולה.

תרגיל : ניסוי

ניתן לתרגל את עקרונות בניית מערך ניסוי על ידי הבאת מערך ניסוי של ניסוי קיים הנלמד במסגרת מדעי החברה בכיתה ו/או לחלופין מתחום אחר, ולנתח אותו על פיו את המרכיבים השונים. מה היו המשתנים, מה המשתנה הבלתי תלוי והתלוי, מה הייתה המניפולציה שבוצעה, האם הייתה בקרה וכיצד, מהי ההכללה שניתן להגיע אליה לאור ביצוע הניסוי וכו'.

• ניתוח התוכן:

כפי שהוצג במסמך היחידה, בעת ביצוע ניתוח תוכן, יש להגדיר מהי יחידת הרישום עליה עורכים את הניתוח. ארבע יחידות הרישום המקובלות לעריכת ניתוח תוכן הן: מילים או מונחים, משפט/נושא חוזר, טיפוסים, פריט שלם. נפרט:

מילים או מונחים – שכיחות הופעת מילים נבחרות או מושגים במסמך מסוים או השוואה בין מסמכים. יש להסביר מהן המילים הנבדקות במסמך ומהו הרציונל לבחירתן – קישור לשאלת החקר ולהגדרת המשתנים.

משפט/נושא חוזר – שכיחות הופעת משפט או נושא במסמך מסוים או השוואה בין מסמכים. יש להסביר מהו המשפט או הנושא הנבדק במסמך ומהו הרציונל לבחירתו – קישור לשאלת החקר ולהגדרת המשתנים.

יש להגדיר היכן מחפשים את המשפט או הנושא החוזר – רק בהצהרות או גם בדוגמאות. טיפוסים – שכיחות הופעת טיפוסים מסוימים במסמך מסוים או השוואה בין מסמכים. יש להסביר מהם הטיפוסים הנבדקים במסמך (אילו סוגי אנשים), ומהו הרציונל לבחירתם – קישור לשאלת החקר ולהגדרת המשתנים.

פריט שלם – שכיחות הופעת פריטים במסמך מסוים או השוואה בין מסמכים (מאמר, ספר, נאום, סיפור חדשותי) כאשר הגוונים השונים בפריט אינם חשובים לנושא הנבדק. יש להסביר מהם הפריטים הנבדקים ומהו הרציונל לבחירתם – קישור לשאלת החקר ולהגדרת המשתנים.

ניתוח התוכן המתבצע על יחידות אלה מתמקד בעיקר בשתי קטגוריות:

מה נאמר (מה הנושא, מה הכיוון הטיפול בנושא – חיובי/שלילי, אילו ערכים מתבטאים, מה המקור, מקום התרחשות, מהו הקונפליקט? איך נפתר הקונפליקט, מתי מתרחשת הפעולה ועוד)

כיצד נאמר (באיזה אמצעי תקשורת, צורת ההצהרה, באיזו שיטת תעמולה נוקטים ועוד).

יש להסביר כיצד הקטגוריות קשורות למטרת החקר ולשאלת החקר.

הקריטריונים לכניסת היגד זה או אחר לקטגוריה צריכים להיות מוגדרים ומובנים.

כימות ניתוח התוכן:

על פי זמן – כמה דקות מוקדשות לשידור הפריט.

על פי מרחב – כמה מקום בס"מ מוקדש לפריט.

על פי שכיחות – כמה פעמים מופיעה יחידת הרישום בפסקה/מסמך וכד'

על פי האינטנסיביות – מה מידת האינטנסיביות של יחידת הרישום. למשל מהו הדירוג בסולם עמדות.

(נחמיאס ד, נחמיאס ח, 1998)

להלן דוגמא לניתוח תוכן: במחקר הבודק הופעת נושאים שונים בכתבות בעיתונים, נבדקו מס' עיתונים לאורך השנים. בכל עיתון נבדקה חלוקת הכתבות על פי הנושאים השונים. חלוקת הכתבות נעשתה על פי מס' הפעמים באחוזים בהם הופיע כתבה בנושא בשנה הנתונה.

באופן דומה, ניתן לבדוק מהו השטח הניתן לכל נושא של כתבה בעיתון וכד'.

[illegible]

תרגיל : ניתוח תוכן

מומלץ לתרגל עם התלמידים הגדרה של יחידות הרישום המתאימות ביותר עבור המשתנים הנבדקים.

אפשר להעלות את האפשרויות השונות ולנסות לנתח על פיהן דוגמא או שתיים. לאחר מכן לבדוק האם הניתוח עונה על שאלת החקר – האם המידע שהתקבל מאפשר הסקת מסקנות באשר

יישומים בתכנית הלימודים

במסגרת תכנית הלימודים התלמיד נחשף למחקרים שונים. בכל אחד מן המחקרים אפשר להצביע על שיטת המחקר, כלי המחקר, עקרונותיו וכד'.

בסוציולוגיה ובפסיכולוגיה ניתן לתרגל על למשל את המחקרים של מילגרם, אש.

בסוציולוגיה : חבורת נורטון, שריף (מחנה קיץ).

בפסיכולוגיה: בכל פרק ישנם מחקרים רבים. כדאי לבחור אחד ועליהם לתרגל.

אופן עיבוד הנתונים:

חלק המבוא לעבודת השדה, צריך להציג בפני הקורא גם את אופן קידוד ועיבוד הנתונים על מנת שניתן יהיה להבין את החישובים העתידיים להופיע. את עיבוד הממצאים ניתן לבצע ולחשב במספר אופנים:

- **קביעת נקודות חתך ע"פ רצף של ציון מינימום וציון מקסימום:** דרך אחת לביצוע עיבוד הנתונים, היא קביעת ציוני חתך ע"פ רצף. אם לדוגמא נבנה שאלון בו 12 היגדים, והתשובות האפשריות נבנו ע"פ רצף של מ 1 עד 4, כאשר 4 = עמדה חיובית ו 1 = עמדה שלילית, אזי:

ציון המינימום הוא 12 שאלות X ציון 1 = שווה 12.

ציון המקסימום הוא 12 שאלות X ציון 4 = שווה 48.

קביעת נקודת החתך: (מהווה את נקודת ה"מפנה" בהתייחסות למשתנה התלוי):

$$\text{נקודת מינימום} + \text{נקודת מקסימום} = \frac{48+12}{2} = 30$$

מכאן שנקודת החתך היא 30.

על כן: עמדה חיובית תהיה ציון הנחקר בין ציון המינימום לנקודת החתך 12-30. עמדה שלילית תהיה ציון הנחקר בין נקודת החתך לציון המקסימום 30.1-48.

- **ציון ממוצע:** דרך אחרת לביצוע עיבוד הנתונים, ושבאמצעותה ניתן להגיע בהמשך למסקנות בדבר אישוש או הפרכת ההשערה הינה ע"י חישוב ציון ממוצע. אם למשל באותו שאלון שהצגנו קודם בן 12 השאלות ו 4 התשובות האפשריות, ניתן לחשב ממוצע משוקלל. **משמעות הציון הממוצע** = ככל שהממוצע קרוב יותר ל 4 מידת האהדה/ ההסכמה גבוהה יותר והפוך. ככל שהממוצע נמוך יותר כל האהדה, ההסכמה ביחס לתופעה הנחקרת נמוכה. מכיוון ש 4 זה המקסימום ממוצע בין 3-4 יחשב לגבוה / ממוצע בין 1-2 יחשב לנמוך / ממוצע בין 2-3 יחשב למשהו באמצע, בינוני.

- **שכיח:** דרך אחרת לחישוב ועיבוד הממצאים היא תוך התייחסות לשכיח (זהו הערך (1,2,3,4) המופיע מספר פעמים הרב ביותר). לדוגמא: שכיח 3 או 4 יסמן רמת הסכמה/ אהדה גבוהה/ עמדה חיובית. שכיח 2 או 1 יסמן חוסר הסכמה/ אהדה נמוכה/ עמדה שלילית.

- **התפלגות תשובות באחוזים:** ניתן גם להתייחס להתפלגות התשובות באחוזים, ומתוך החלק היחסי של סוג התשובה, להסיק מסקנות תואמות בהמשך.

- **אם נעשה שימוש בשאלות הפוכות יש להתחשב בכך בחישוב האחוזים.**

• חלוקת האוכלוסיה לקבוצות במקרה של משתנה בלתי תלוי ע"פ רצף (scale)

דיוטמיה

באם המשתנה הבלתי תלוי אינו דיכוטומי ומובחן (כמו למשל: מין: זכר/נקבה, גיל: מתבגר 15-18 / צעיר 20-40, מבוגר וכו') אנו עוסקים במשתנה ע"פ רצף- מינון (למשל, דימוי עצמי).

במצב שכזה יש לבנות מספר שאלות ממפות אשר מתן ציון עליהן ימפה ויסווג את הנבדק לאחד מערכי המשתנה. נמייך את הנבדקים באמצעות מספר שאלות בשאלון שיאפשרו חלוקתם לקבוצות. יש לפרט את אופן חישוב הניקוד עבור כל נבדק ולהגדיר אופרטיבית כיצד חולקו הנבדקים לשתי קבוצות (לדוגמא: בעלי דימוי עצמי גבוה / נמוך).

הערה: באם כל הנבדקים נמצאים בטווח של אחת הקטגוריות, חלוקתם לקבוצות תעשה לאור טווח הציונים שהנבדקים יצרו. כך למשל, אם אין כלל נבדקים בקטגוריית הדימוי העצמי הנמוך והציונים הגבוהים ביותר הגיעו לציון 24, ואילו הנמוך ביותר היה 6 החלוקה לקטגוריות תעשה ע"י חלוקת הנבדקים בטווח שבין 6-24.

ממצאים:**הדרכים בהם נציג את הממצאים בעבודה:**

חלק זה של עבודת החקר מאפשר לתלמיד להתנסות במספר אסטרטגיות חשיבה, נוספות לאלו שעשה בהן שימוש עד כה. את הממצאים של עבודת השדה יציג התלמיד בשלוש צורות: טבלה, גרפית ותיאור מילולי. הצגת הנתונים בעזרת טבלאות מאפשרת להשתמש באסטרטגית ההשוואה, ואילו הצגת הממצאים בעזרת תרשים גרפי, מאפשרת את השימוש באסטרטגית מארגני החשיבה. נפרט כעת לגבי כל אחת מצורות הצגת הממצאים:

1. טבלאות:

מהי טבלה? טבלה היא מסד נתונים, כלומר: כלי לריכוז נתונים/מידע

מטרות השימוש בטבלה:

הטבלה מרכזת מידע/ נתונים (טבלה מסוג זה מכילה נתונים מספריים ומילוליים)

הטבלה מאפשרת השוואה בין נתונים.

הטבלה מאפשרת הסקת מסקנות/ הפקת לקחים/ קבלת החלטות מתוך הנתונים שבה

יתרונות השימוש בטבלה:

אפשר לערוך בו זמנית השוואה בין מספר רב של נושאים על פי מספר בלתי מוגבל של מאפיינים /תבחינים (קריטריונים)- ריכוז רב של נתונים/ מידע בתבנית מצומצמת.

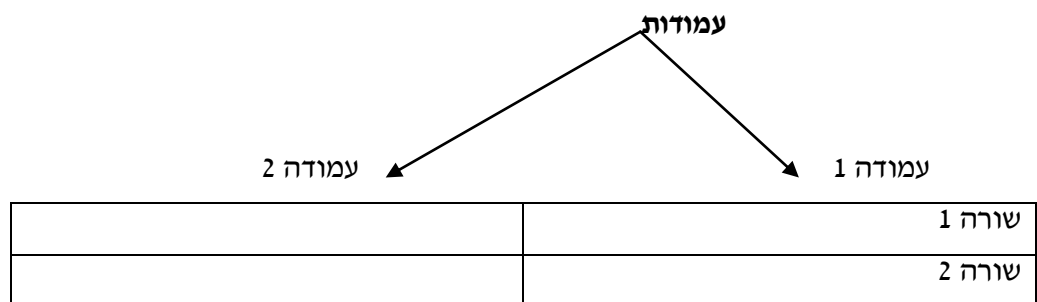
אפשר "לראות" את הדברים בצורה ברורה ביותר; הכול מרוכז בתבנית אחת.

חסרונות הטבלה:

הדברים בטבלה מובאים בצמצום רב, ולכן אי אפשר לקבל באמצעות הטבלה דוגמאות, הסברים ופירוט.

הטבלה מורכבת משורות ומעמודות:

מהו מבנה הטבלה?

סוגי הטבלאות

ניתן להבחין בטבלאות מסוגים שונים. זאת בהתאם למטרות הטבלה:

טבלה המרכזת נתונים/מידע על נושא אחד בלבד.

טבלה המרכזת נתונים/מידע על יותר מנושא אחד ומשווה ביניהם.

טבלה המרכזת נתונים/מידע על יותר מנושא אחד ומשווה ביניהם בעזרת מספר תבחינים.

פירוט:

1. טבלה שמטרתה ריכוז מידע/נתונים הקשורים בנושא אחד

לדוגמה:

שם השחקן	אחוזי קליעה
ניר	83
ניב	95
אורי	78

כיצד קוראים טבלה ואף מבינים אותה? טבלה מסוג זה מכילה שני חלקים:

שורת הכותרת: השורה הראשונה שבה מצוינים נושאי הטבלה אשר לגביהם יופיעו נתונים. לדוגמה בטבלה שלעיל: "שם השחקן", "אחוזי קליעה".

שורת הכותרת מכילה ביטויים מכלילים: לדוגמה בטבלה שלעיל: "ניר", "ניב" ו"אורי" מוצגים באמצעות הביטוי המכליל: **שם השחקן**. "83, 78, 95" מוצגים באמצעות הביטוי המכליל: **אחוזי קליעה**.

יתר השורות- בהן יופיעו כל הנתונים הקשורים בנושאים המצוינים בשורת הכותרת.

2. טבלה המרכזת נתונים/מידע על יותר מנושא אחד ומשווה ביניהם בעזרת תבחין אחד או מספר תבחינים

לדוגמה:

מין	בנים	בנות
מגמות לימוד		
אלקטרוניקה	30	20
עיצוב שיער	13	40

איך קוראים טבלה מסוג זה, וכיצד ניתן להבין אותה?

טבלה מסוג זה מטרתה **להשוות מספר נושאים** (בנים ובנות) על פי מספר **תבחינים** (קריטריונים) (מגמת אלקטרוניקה ומגמת עיצוב שיער).

כדי שנוכל להשוות את הנושאים באמצעות טבלה, יש לוודא, שאכן יש קשר בין הנושאים המשווים.

התבחינים (הקריטריונים) הם הנקודות שלפיהן משווים בין הנושאים.

הטבלה בנויה משורות ומעמודות.

באחד מהם נרשום את התבחינים, ובאחר - את הנושאים המשווים.

בטבלה מסוג זה אמור להופיע במשבצת הימנית העליונה שבכותרת סימון מפריד בין התבחינים ובין הנושאים המשווים.

לדוגמה בטבלה שלעיל:

מין (נושא)	
מגמות לימוד (תבחין)	

אם משבצת זו איננה מופיעה, מן הראוי, שהקורא יוסיף אותה.

יישום טבלת השוואה בפרק הממצאים בעבודת היחידה החמישית:

בטבלת ההשוואה נגדיר את הקטגוריות שלפיהן אנחנו מבצעים את ההשוואה. למשל: ממוצע, התפלגות תשובות, שכיח וכ'. טבלת ההשוואה מאפשרת לנו לראות במבט אחד, האם קיימים הבדלים בין הקבוצות המשוות או נקודות דמיון. למעשה בעזרת הטבלה ניתן ל"ראות" תמונה כללית של הנתונים ומגמות קיימות בהן.

לרוב, המידע שנאסף במחקר נאסף באמצעות שאלון, לפיכך הנתונים שנאספו מתייחסים למספר האנשים בכל קבוצה שמסכימים עם ההיגדים שהוצגו לפנייהם. ולחילופין, למספר האנשים בכל קבוצה שהתנגדו להיגדים שהוצגו להם.

לדוגמא:

חוקר שהשערנו הייתה כי לבני לאמהות עמדות חיוביות יותר כלפי מיניות הבת המתבגרת בהשוואה לעמדת אבות יבדוק כמה אנשים מקבוצת האמהות הסכימו לטיעונים אוהדים/ תומכים כלפי מיניות הבת בהשוואה למספר האבות שהביעו הסכמה לטיעונים אוהדים כלפי מיניות הבת.

הצגת הממצאים בלוח: עמדה כלפי שירות קרבי של הבת בקרב אבות ואמהות.

מין	ממוצע	שכיח	מסכים מאוד (4)	מסכים (3)	לא מסכים (2)	לא מסכים בכלל (1)	סה"כ מספר הנבדקים* מספר השאלות
אבות	2.8566 6	3	75 (25%)	135 (45%)	62 (0.66%)	28 (9.33%)	300=20*15
אמהות	2.9366 6	3	19 (3.6%)	71 (23.66%)	120 (40%)	90 (30%)	300=20*15

חשוב לזכור: לכל לוח ותרשים יש לתת כותרת המבהירה את תוכנו ומהותו.

תרגיל: כיצד קוראים טבלה?

עיינ בטבלה שלפניך :

ההשכלה הגבוהה בישראל

השנה	מספר הסטודנטים לתואר ראשון	שכר הלימוד בשקלים
תשס"ח	168,000	8,600
תשס"ט	171,000	9,400
תש"ע	179,000	9,650
תשע"א	186,000	9,530

- קרא את הכותרת והגדר מהו נושא הלוח/ טבלה שלפניך.
- מתוך הטבלה העמודות והשורות : הגדר את המשתנים.
- עיינו בעמודת "מספר הסטודנטים לתואר ראשון". כתבו מסקנה אחת העולה מן הנתונים.
- עיינו בעמודת "שכר הלימוד בשקלים", כתבו מסקנה אחת העולה מן הנתונים, והציעו לה הסבר.
- בישיבת ועדת החינוך טען שר החינוך, כי אין קשר בין גובה שכר הלימוד לבין מספר הסטודנטים בארץ. האם הטבלה מחזקת את דבריו או סותרת אותם? נמקו.

2. תרשימים גראפיים :

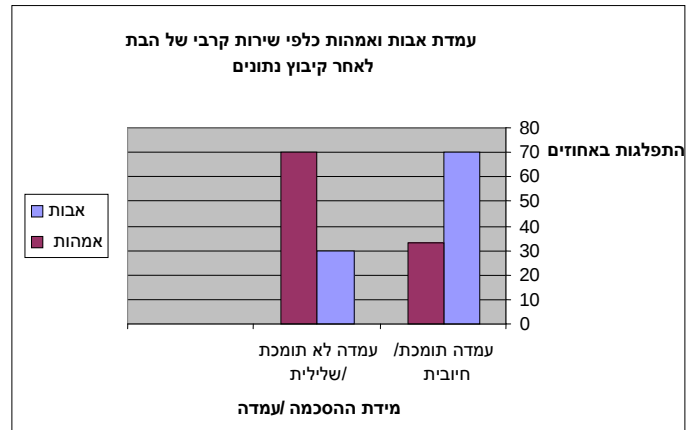
כאשר הנתונים מיוצגים באמצעות ערכים כמותיים, ניתן להציג אותם על ידי תרשים - גרף. יש מגוון סוגים של תרשימים, ומתוכם חשוב לבחור את הסוג המתאים להצגת הנתונים. בחירת סוג התרשים מותנית בנתונים שבידינו.

❖ היסטוגרמה (דיאגרמת עמודים)

ההיסטוגרמה מאפשרת הצגה ברורה של נתונים כאשר המשתנה הבלתי-תלוי על ציר ה- X אינו רציף, כלומר-ההבחנה בין ערכיו היא איכותית ולא כמותית. **היסטוגרמה** הינה צורת הצגה גרפית של נתונים. מקור השם מיוונית histos - תורן, עמוד ו- gram - ציר, תרשים. הנתונים בהיסטוגרמה מוצגים כמלבנים המייצגים מחלקות שונות (הקרויות גם קטגוריות), שאין ביניהן חפיפה, באוכלוסיית הנתונים לפי שכיחותן היחסית. בהצגה זו שטח כל מלבן מייצג את השכיחות היחסית המתאימה לו. בדרך כלל, הציר האופקי (ציר X) מייצג את הקטגוריות של הנתונים. הציר המאונך לו (ציר Y) מתאר את השכיחות. גובה המלבן, מבטא את שכיחות או צפיפות המקרים, ליחידה אחת של המשתנה הנחקר. את אותו מידע ניתן להציג גם בטבלת שכיחות, אך ההצגה הגרפית מאפשרת תפישה אינטואיטיבית ומהירה יותר של הנתונים. המחלקות בהיסטוגרמה אינן חייבות להיות בעלות אותו הגודל, ובלבד שלא תהיה חפיפה ביניהן. הצגה זו קלה לתפיסה, ומדגישה תכונות אופייניות שונות של הנתונים. כאמור, בהיסטוגרמה שני צירים :

ציר ה' X: זהו הציר האופקי. ציר זה מתאר את השורות שבטבלה, כלומר על גבי ציר זה אנו מסמנים את מידת ההסכמה/ ההתנגדות בהיגדים השייכים לאותו מדד אופרטיבי

ציר ה' Y: זהו הציר האנכי. ציר זה מתאר את אחוז התשובות החיוביות שנמצא בקרב הנבדקים. לכל קבוצה יש להגדיר צבע או סימון שונה, אותו יש לתאר במקרא של ההיסטוגרמה. לדוגמא: כחול אבות אדום אמהות

חשוב לזכור : לכל לוח ותרשים יש לתת כותרת המבהירה את תוכנו ומהותו.

כתיבת דברי הסבר להיסטוגרמה:

קוראים את כותרת הגרף, ושואלים - מה ניתן ללמוד ממנה. קוראים את ציר הרוחב ואת ציר האורך, וחושבים: מה ניתן ללמוד מהם? מתייחסים הן לכותרות והן למספרים. משווים בין הנתונים בעמודות השונות, ומסיקים מהם מסקנות. כאשר קוראים גרף עמודות שיש בו השוואה של יותר מנושא אחד, בודקים מה מייצגים הצבעים במקרא.

❖ דיאגרמת עוגה (גרף פאי) –

תרשים הבנוי בתוך עיגול ללא צירים ומחולק לגזרות, כמו פרוסות של עוגה. גרף זה מציג את החלק היחסי של הנתונים שנאספו על כל אחד מערכי המשתנה, באמצעות גזרות עיגול, כאשר כולן ביחד נותנות את השלם = שטח העיגול. משתמשים בו להצגת התפלגות שכיחויות של ערכי משתנה איכותי, כחלק מתוך השלם = 100%

העוגה כולה מהווה 100% וכל פלח מהווה חלק אחר של המשתנה ולצידו רשום לרוב חלקו היחסי באחוזים מתוך השלם. לדוגמא, הצגת התפלגות תוצאות הבחירות לכנסת לפי המפלגות השונות באמצעות תרשים עוגה, תדגיש את החלק היחסי שקיבלה כל מפלגה בקרב המצביעים. השלם, במקרה הזה, הוא סך הבוחרים.

דוגמא נוספת: הצגת התפלגות תלמידי הכיתה לפי רמת ההישגים שלהם: נכשלים, בינוניים, טובים. השלם, במקרה זה, הוא כלל תלמידי הכיתה. המשתנה הבדיד הוא רמת ההישגים (3 ערכים או רמות). הצגת המידע באופן זה מחייבת עיבוד של הנתונים ומיונם לפי רמות. הערה: אי אפשר להציג בתרשים כזה קשר בין משתנים, שכן כל משתנה מציג חלוקה אחרת של העוגה והקשר ביניהם אינו ניתן להצגה בעוגה אחת.

כתיבת דברי הסבר לפאי העוגה:

קוראים את כותרת הגרף, ושואלים - מה ניתן ללמוד ממנה. בכל גרף "עוגה" יש "פרוסות עוגה", המציינות חלק יחסי בשלם (100%). מה ניתן ללמוד מגודל הפרוסות? מה ניתן להסיק מכך?

סטודנטים להוראה

חלוקה בין מסלולים

* חלק מהסטודנטים לומדים ביותר ממסלול אחד
** חינוך גופני ואמנויות, מתאימים לכל הגילאים

נתונים: משרד החינוך

❖ מתי נעדיף היסטוגרמה ומתי נעדיף הצגה בעוגה - פאי?

היסטוגרמה : הצגת הנתונים באמצעות דיאגרמת עמודות, יעילה ביותר לביטוי הבדלים בין קבוצות.
מוגבלת לשני משתנים. הופכת מסורבלת כשיש מדדים רבים.
עוגה - פאי: יעילה להצגת שכיחויות, ממוצעים, מוגבלת למשתנה אחד.

לסיכום כתיבת הסבר מילולי למיצגים גראפיים:

מה ניתן ללמוד מ...?

מכותרת התרשים?

מכותרות הצירים? מה בודקים בכל ציר?

מצורת התרשים?

מהתרשים :

מהו סוג הקשר שמוצג ע"י קו התרשים?

האם הנתונים שמוצגים בתרשים הם רציפים או בקפיצות של שנתות קנה המידה (בדידים)?

האם קיימת אפשרות לחיזוי המשך התרשים? לחיזוי תופעה ע"י התרשים?

מה יקרה אם נחליף את הצירים?

האם התרשים מסביר את סיבת הקשר שבין המשתנים?

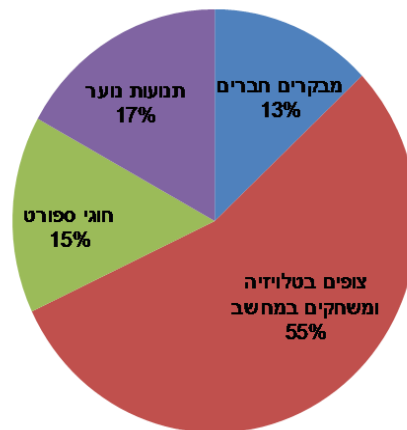

תכנית: ניתוח פאי:

תלמידי כיתה ט' 6 נשאלו כיצד הם מבליים בשעות הפנאי. תשובותיהם מופיעות בגרף העוגה שלפניכם.

התפלגות דרכי בילוי שעות הפנאי תלמידי כיתה ט' 6

שאלות:

מהי הדרך הנפוצה ביותר בקרב תלמידי כיתה ט' 6 לבילוי בשעות הפנאי? מהי הדרך הנפוצה פחות?
מה ניתן ללמוד על תלמידי כיתה ט' 6 מבחינת הפעילות הגופנית שהם מבצעים בשעות הפנאי שלהם?
שערו מה יכולות להיות ההשלכות של מצב זה.

3. הסבר מילולי לתוצאות:

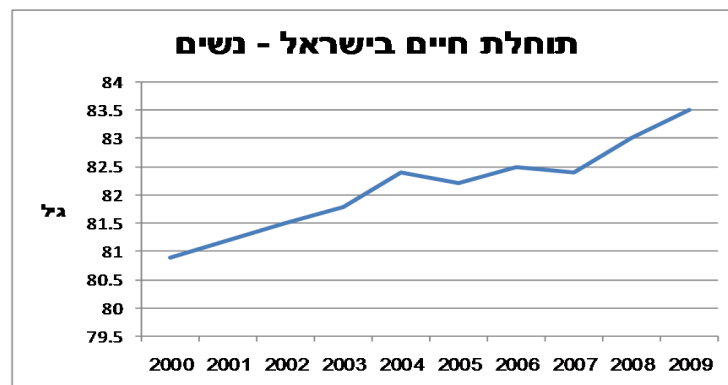
לצד כל טבלה וגרף יש לצרף תיאור מילולי של התוצאות. בשלב הצגת התוצאות אין להתייחס להשלכות התיאורטיות שלהן (המסקנות).

• טיפים לתיאור המילולי של הצגת הממצאים ביחידה החמישית:

- התיאור המילולי צריך להתייחס למאפיינים הבאים:
 - א. האם נמצאו הבדלים בתשובות של שתי הקבוצות, או האם קיים דמיון בתשובות של שתי הקבוצות?
 - ב. האם ההבדלים שנמצאו בין הקבוצות הם קבועים? לדוגמא למזרחיים יש יותר תשובות חיוביות באופן עקבי בהשוואה לקבוצת האשכנזים או להיפך...
 - ג. האם אין קביעות בהבדלים שנמצאו בתשובות של שתי הקבוצות? לדוגמא, פעם למזרחיים יש יותר תשובות חיוביות, ופעם לאשכנזים...
 - ד. האם ניתן לראות משהו משותף לשתי הקבוצות? לדוגמא, למרות ההבדלים בשתי הקבוצות יש אחוזים מאוד נמוכים של תשובות חיוביות (פחות מ- 50%) או שבשתי הקבוצות יש אחוזים גבוהים של תשובות חיוביות (מ- 50% ומעלה).
 - ה. האם יש תוצאות חריגות בקיצוניותן (0%; 5%; 100%) אם כן, האם זוהי תוצאה שחוזרת על עצמה?

תרגיל: כתיבת קצרה בעקבות מארגן גרפי:

כתבו פסקה קצרה ורצופה (לא בנקודות) על תוחלת החיים של נשים בישראל. בכתיבתכם התייחסו לנתונים העולים מן הגרף.

יישומים בתכנית הלימודים

- סוציולוגיה תרבות : תרשים פאי והיסטוגרמה- עמ' 113 התפלגות היהודים בישראל לפי מקום לידה באחוזים 1998
- סוציולוגיה- משפחה בפרק: "במה דומות ומשפחות בחברות שונות ובמה הן נבדלות זו מזו?" עמ' 40-51, טבלאות ולוחות
- פסיכולוגיה- פרק אינטליגנציה : מחקרים מתאמיים

דיון, סיכום ומסקנות

הדיון יהיה בנוי במבנה הטיעון: טענה – השערה, והבאת נימוקים לתמיכה בה או להפרכתה – נימוקי הסבר (רקע תיאורטי) או נימוקי ראיה (ממצאי חקר השדה).

מומלץ מאוד לתרגל במהלך השיעורים השוטפים את מושגי הטיעון: אם במהלך קריאת החומר בספר – כאשר מציגים תיאוריה מסוימת, להסביר אותה במונחים של טענה ונימוק. (ראו גם במסמך הדגשי ההוראה באתר המפמ"ר) לחילופין, כאשר תלמידים מתייחסים בשיעור לחומר הנלמד, למשל כשמביעים הסתייגות מתיאוריה כלשהי, ניתן לשאול אותם לאיזה חלק בטיעון מתאימה ההסתייגות שלהם (טענה) ולבקש מהם להביא לכך נימוקים.

חשוב שהשיח בכיתה, כאשר הדבר רלוונטי, יהיה דרך מושגי הטיעון וכך המושגים יופנמו והשימוש בהם יהיה טבעי.

- כדי להבנות את הדיון והמסקנות בצורה בהירה וברורה לתלמיד ולקורא, ניתן למיין ולמפות את הנימוקים לטענה לאלו התומכים ומאששים את ההשערה ואלו הסותרים ומפריכים אותה. נימוקים מסוג ראיה והסבר (כל הדוגמאות לממצאים ולהסברים התיאורטיים) המאששים את השערת החקר. (גרפים וכן ביסוס תיאורטי) - אלו הם נימוקים התומכים בהשערה - בטענה. נימוקים מסוג ראיה והסבר (כל הדוגמאות לממצאים ולהסברים תיאורטיים) המפריכים את השערת החקר. (גרפים וכן ביסוס תיאורטי אם יש) – אלו הם נימוקים המתנגדים להשערה - לטענה.
- חשוב מאוד לקשר את נימוקי הראיה לנימוקי ההסבר: (לקשר את הממצאים לחלק התיאורטי של העבודה) באיזו מידה נימוקי הראיה (המסקנות העולות מהחקר) מתיישבים עם נימוקי ההסבר (גישות ותיאוריות שהוצגו בחלק התיאורטי)? האם ניתן להסביר את התוצאות בעזרת מושגים תיאורטיים קודמים? במידה ואין התאמה יש לדון בסיבות האפשריות לכך (אילו הסברים - תיאוריות, מושגים, טענות של חוקרים שהובאו בחלק התיאורטי אכן מסייעות במענה על שאלת החקר, תואמות/ סותרות את הממצאים וכיוצא בזה).
- כל הדוגמאות לממצאים שאינם מפריכים ואינם מאששים את השערת החקר. (יש להציע הסברים לכך: מדגם קטן מדי, שאלון לא תקף – לא בודק את מה שאמור לבדוק, רציה חברתית – הנבדק ענה לפי מה שהוא חושב שמקובל ורצוי ולא לפי מה שהוא חושב או מרגיש באמת)
- הממצא המרכזי בדיון הוא בד"כ הממוצע של כל אחת מהקבוצות. יש לבדוק באיזו מידה הוא נמצא מעל או מתחת לנקודת החתך שנקבעה, ומה המשמעות של כך. לדוגמא: מניתוח השאלונים עולה כי ממוצע חרדת המבחן של הבנות הוא 30.6 ואילו ממוצע חרדת המבחן של הבנים הוא 38.2. נקודת החתך הייתה 35. ניתן לראות כי ממוצע הבנים נמצא מעל נקודת החתך, כלומר נראה כי הבנים סובלים מחרדת מבחן גבוהה יותר בהשוואה לבנות, שהממוצע שלהן נמצא מתחת לנקודת החתך. נתון זה מפריך את הטענה (השערת החקר) שלבנים תהיה חרדת מבחן נמוכה יותר מהבנות. לחילופין, אם מתייחסים לשכיח של התשובות, יש להתייחס לערכים שבין 1-4, ומשמעות השכיח על פיהם. מה משמעות שכיח 3 לעומת משמעות שכיח 1.

מס' הנבדקים בקבוצה בעלי עמדה חיובית $X = 100$ = שכיחות באחוזים
מס' הנבדקים הכללי

יישומים בתכנית הלימודים

בכל מקום שבו ישנו תיאור של מחקרים, יש לתרגל עם התלמידים את זיהוי הטענה (השערת המחקר) ולבקש מהם לכתוב את הטיעונים שנבעו מהמחקר. במיוחד במחקרים של מילגרם ואש בסוציולוגיה, וכן בפסיכולוגיה. בפסיכולוגיה המחקרים המופיעים בפרק למידה גם הם טובים ליישום היות וישנו פירוט רב יחסית של המחקר.

רפלקציה

לפי הטון וסימס (1995) במושג רפלקציה הכוונה לחשיבה מכוונת, רצונית לא מקרית הבאה לידי ביטוי בשאלות על פעולות עשייה בעבר במגמה לשפר ולקדם אותן בעתיד. המטרה המרכזית של הרפלקציה היא פיתוח לומד בעל מכוונות עצמית ויכולת מטה-קוגניטיבית כגון יכולת לשחזר את תהליכי הלמידה ולתאר את תוצריה, יכולת להסביר ולנמק את בחירת הפתרונות שננקטו במהלך הלמידה ויכולת להפעיל חשיבה ביקורתית תוך הפקת לקחים לעתיד (פרקינס, 1992). התהליך הרפלקטיבי מחייב חשיבה מסדר גבוה: לפני (תכנון), בזמן (ביצוע) ואחרי הפעולה (הערכה). חשוב מאוד להסביר לתלמיד את חשיבות התהליך הרפלקטיבי ולהנחות את התלמיד לבחור מספר שאלות רפלקטיביות לפני תחילת העבודה ובמהלך העבודה. כמו כן, חשוב להנחות את התלמיד מה נדרש בכל השאלות. ההנחיה לתלמידים צריכה להיות לכתוב תשובה מלאה ולא להסתפק בתשובות של כן ולא.

להלן דוגמאות לשאלות רפלקטיביות במסגרת היחידה החמישית על פי שלבי העבודה:

רקע תיאורטי:

הערכת נושא העבודה: כיצד נבחר הנושא? האם הנושא מתאים לעבודת חקר? האם הנושא ממוקד דיו? האם הנושא מנוסח כקשר בין משתנים? האם הנושא טעון מבחינה ערכית או חברתית? אם כן – מה יכולים להיות קשיים בעבודה כזו? איך ניתן להתגבר על הקשיים? האם הנושא קשור לחיי היומיום של התלמיד? האם יש בנושא פוטנציאל לשינוי עמדות/ערכים?

הערכת שאלת החקר: האם השאלה שבניתי מתאימה להיות שאלת חקר? האם היא מתאימה לתחום של מדעי החברה? האם ניסחתי בבהירות את השאלה ע"פ הכללים? האם אני מצליח לזהות את המשתנים? את הקשר בין המשתנים?

אם הצלחתי – מה/מי עזר לי בתהליך? אם לא הצלחתי – מהן הערות המורה? מהן הסיבות שלא הצלחתי? מה אני צריך לעשות כדי לתקן?

כתיבת החלק התיאורטי:

כיצד החלטת באילו מקורות להשתמש?

כיצד קבעת האם המקורות שבידך מהימנים או לא?

באלו קשיים נתקלת במהלך העיבוד של החומרים?

באיזה פרק משלושת הפרקים נתקלת בקשיים?

כיצד בחרת את התיאוריה המתאימה לנושא שהוצגה בעבודה?

האם היית צריך לבצע שינויים כלשהם בפרקים שסיכמת כתוצאה מהערות המורה?

בחלק התיאורטי השתמשתי באסטרטגיית חשיבה מסוג _____ והיא באה לידי ביטוי בעבודה _____.

האם כתיבת העבודה הוסיפה לך ידע תיאורטי בנושא?

באלו כלים אקדמיים (כלים לעיבוד ומיזוג טקסטים) למדת להשתמש כמו כלים במהלך כתיבת החלק התיאורטי?

כתיבת החלק המחקרי :

השאלון : כיצד בנית את השאלות בשאלון? האם השתמשת בשאלונים מוכנים או שחיברת את השאלון לבד?
 במי נעזרת? האם תיקנת שאלות בעקבות הערותיו של המורה?
 באלו קשיים נתקלת במהלך חיבור השאלון?
 האם לדעתך הנחקרים שיתפו איתך פעולה? האם לדעתך הנחקרים ענו בכנות על השאלונים?
 באלו קשיים נתקלת בתהליך עיבוד הממצאים? כיצד התגברת עליהם? במי נעזרת?
 בעבודה למדת כיצד לעשות שימוש בכלים לעיבוד שאלונים. האם לדעתך יכולת השימוש בכלים תסייע לך בעתיד?

דיון ומסקנות :

כיצד גיבשת את מסקנות החקר? האם עשית זאת באופן עצמאי או נעזרת בגורם כלשהו?
 בכתיבת הדיון והמסקנות השתמשתי באסטרטגיית חשיבה מסוג _____ והיא באה לידי ביטוי בעבודה _____.
 באלו קשיים נתקלת בכתיבת הדיון והמסקנות?

בסוף העבודה:

מה למדת מתהליך כתיבת העבודה? פרט.
 בעבודה זו השתמשתי באסטרטגיות חשיבה מסוג _____ פרט לגבי כל חלקי העבודה באיזו אסטרטגיה השתמשת וכיצד.
 במהלך העבודה נתקלתי בקשיים? פרוט הקשיים: _____
 האם נוצרו קשיים בקביעת לוח הזמנים לכתיבת העבודה? אם כן, כיצד התמודדת עם הקושי?
 האם אתה מרגיש שנתרמת מתהליך כתיבת העבודה? אם כן – מאלו תחומים במיוחד?
 באיזה חלק נתקלת בקשיים רבים יותר בחלק התיאורטי או המעשי? מדוע? כיצד נפתר הקושי?
 מה למדת על עצמך מתהליך כתיבת העבודה?
 כיצד תוכל לעניין אחרים במה שלמדת? בנושא העבודה שלך?

באם התלמידים כותבים במשותף פרק, כדאי לכוון אותם להתייחס ברפלקציה גם לעבודת הצוות על פי השאלות שהוצעו קודם (על נושא זה נרחיב את הדיבור כאשר תצורפנה למסמך הנחיות לכתיבת עבודת חקר קבוצתית).

מקורות

אופן הרישום ברשימת המקורות:

דוגמאות לכתיבת רשימת מקורות לפי ארגון ה-APA:

שימו לב: שם הספר ושם כתב העת צריכים להיות בכתב נטוי (*italics*) בלבד, ללא הדגשה.

1. ספר עם מחבר אחד:

בריכטה, א' (1977). דמוקרטיה ובחירות. תל-אביב: עם עובד.

**שם המחבר בעברית- שם משפחה פסיק ואות ראשונה של השם הפרטי עם גרש.

אם יש 2 שמות פרטיים יש לעשות גרשיים בין האותיות הראשונות של השמות הפרטיים.

2. ספר עם 2 מחברים:

פרס, י' ויער-יוכטמן, א' (1998). בין הסכמה למחלוקת. ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה.

*בעברית וו החיבור מפריד בין שמות המחברים. * באנגלית פסיק ו-& מפריד בין המחברים.

3. ספר עם 3-6 מחברים:

גוסטאפון, ג"מ, פיטרס, ר"ס, קולברג, ל', בטלהיים, ב', וקניסטון, ק' (תש"ס). החנוך המוסרי: חמש

מסות. תל-אביב: ספרית הפועלים.

* רושמים חמישה מחברים, מהמחבר השישי רושמים – ואחרים. * בלועזית ואחרים= et al.

4. ספר שמחברו אינו ידוע:

המסע בתמונות אירופה (1968). תל-אביב: אלגד.

5. מוסד כמחבר:

הוועדה הציבורית לצמצום האלימות בקרב ילדים ונער במערכת החינוך בישראל. (1999) דו"ח המלצות ראשוני ליישום תכנית לאומית למניעת האלימות בקרב ילדים ונער במערכת החינוך בישראל: תכנית לאומית לצמצום האלימות בקרב ילדים ונער במערכת החינוך בישראל. ירושלים: משרד החינוך, התרבות והספורט.

6. עבודת גמר:

פאר, ד' (תשנ"ד). עיצוב זהות והגדרה עצמית בתהליכי פרישה מצבא הקבע באמצעות טקסים רשמיים

ולא רשמיים. עבודה לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת בר-אילן, רמת-גן.

* לתואר שני, M.A. = מוסמך, ולתואר שלישי, Ph.D. = דוקטור לפילוסופיה.

התבנית היא: שם משפחה, אות ראשונה של השם הפרטי. (שנת פרסום). שם העבודה. עבודה לשם

קבלת תואר מוסמך, שם האוניברסיטה, מקום האוניברסיטה.

* אם זוהי עבודת דוקטור כותבים: עבודה לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה.

7. מאמרים

• מאמר בתוך ספר ערוך:

טלמון, י' (1986). המשפחה בקבוץ. בתוך ד' רוט-הלר ונ' נוה (עורכים), היחיד והסדר החברתי

(עמ' 423-426). תל-אביב: עם עובד.

העורכים: האות הראשונה של השם הפרטי (עם גרש) לפני שם משפחה בתוספת (עורך) או (עורכים).

באנגלית (עורך)=(ed.), (עורכים)=(eds.) יש לרשום את האות הראשונה של השם הפרטי (עם גרש

בעברית, נקודה באנגלית) ושם המשפחה המלא של **כל העורכים**, אלא אם כן מדובר בועדת עורכים גדולה, אז ניתן להסתפק בפרטי העורך הראשי ואחרים.

• **מאמר מתוך כתב עת:**

שצקר, ח' (1975). הוראת הציונות כאידיאולוגיה או כעמדה נפשית קיומית? *עיונים בחנוך*, 6(2), 5-10.
**** שם כתב העת ומספר הכרך בכתב נטוי (*italics*)**. רושמים מספר כרך, מספר חוברת בסוגריים, ועמודים.

8. **מאמר או ערך מתוך אנציקלופדיה:**

יצבי, ג' (1970). מדגם. בתוך אנציקלופדיה למדעי החברה (כרך ג', עמ' 411-412). מרחביה: ספרית הפועלים.

9. **אתר אינטרנט**

כללי הציטוט להבאת מקורות מהאינטרנט **דומים מאוד למקורות הרגילים** (יש צורך ברישום עפ"י הפירוט שלהלן; לא מספיק לציין את שם האתר או כתובתו). במקום שם ומקום ההוצאה יש להביא את ה-URL המדויק של הדף בו מופיע המקור ולא של אתר האינטרנט או המאגר ממנו נלקח (יש להעתיק את הכתובת משורת הכתובת בראש עמוד האתר), ולציין את תאריך הכניסה לאתר.

• **מאמר אקדמי מהאינטרנט**

שם משפחה, שם פרטי. (שנה). שם המאמר. [גרסה אלקטרונית]. שם כתב-העת, מספר הכרך, נדלה בתאריך כתובת אתר האינטרנט של המאמר.
 אילן, ר. (2001). פגישה עם האבולוציה. [גרסה אלקטרונית]. עלון למורי הביולוגיה, 165, נדלה ב-24 ספטמבר 2002 מ:

<http://www.snunit.k12.il/bioteach/upload/.a165/evolution.html>

• **הגדרה ממילון מקוון או ערך אנציקלופדי אלקטרוני:**

רושמים את מחבר הערך (אם אין מחבר רושמים את שם הערך) ואח"כ שנה בסוגריים. אם אין שנה רושמים את השנה הנוכחית. שם הערך שחיפשתם, שם המילון או האנציקלופדיה באותיות נטיות, תאריך כניסה וכתובת URL.

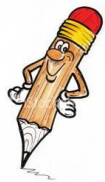
התניה קלאסית (13.6.2011). ויקיפדיה, כניסה בתאריך 19.6.2011

http://he.wikipedia.org/wiki/%D7%94%D7%AA%D7%A0%D7%99%D7%94_%D7%A7%D7%9C%D7%90%D7%A1%D7%99%D7%AA

תרגיל: רישום מקורות

המורה יציג בכיתה מקורות שונים: ספרים עם מחבר אחד, שני מחברים, צילום של מאמר מכתב עת, מקור אינטרנטי, צילום של דף שער של עבודת גמר, פרסום של מוסד כגון הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה וכ' צילום של מאמר מתוך ספר (לשם כך יש לצלם את כריכת הספר בצמוד לדף פותח של מאמר. לדוגמא, מאמר פותח מתוך ספר מתבגרים בישראל בעריכת פלום חנוך).
התלמידים יידרשו להכין רישום נכון ומסודר של המקורות השונים ובהתאם לכללים.

תרגיל: מקורות

המורה יבקש מהתלמידים להסתכל בסוף של ספר הלימוד, ולנתח את סוגי המקורות לפי הופעתם בספר .